

Kestävä kehitys ja globaali talous

*Kuinka maailman talousjärjestelmä uudistetaan
tukemaan Agenda 2030 -ohjelmaa*

Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys
Kehys ry
(www.kehys.fi)
Helsinki 2017

Toimittajat: Elina Mikola ja Elina Venesmäki

Kirjoittajat: Elina Mikola, Teija Laakso (luku: Mosambikin pienviljelijät vaativat vaihtoehtoja),
Matti Remes (luvut: Kiinan kehityksellä on kääntöpuolensa, Luonnonvarat korruptioon tai kansan
eduksi, Taloudellista tasa-arvoa verotuksen avulla, Bolsa familia nosti miljoonia köyhyydestä ja
Edistysaskelia verotuksen vahvistamisessa), Elina Venesmäki

Piirroskuvat: Kaisa Leka

Tilastot ja kuvaajat: Kari Paasonen

Ulkoasu ja taitto: Indicio Oy

Paino: Tuokinprint

Julkaisun teossa auttoivat kommenteilla, ideoilla ja asiantuntemuksella:
Nora Forsbacka (Kehys), Tuuli Hirvilammi, Eeva Houtbeckers, Sonja Hyötylä (Kehys),
Anna Härri (Eettisen kaupan puolesta), Jussi Kanner (Kehys), Lyydia Kilpi (Kepa),
Leena Kontinen (Maan ystävät), Rilli Lappalainen (Kehys), Maija Lumme (Eettisen kaupan
puolesta), Henri Telkki (Finwatch), Marko Ulvila ja Laura Ventä (SASK)

SISÄLTÖ

ALKUSANAT	5
AGENDA 2030 JA KESTÄVÄN TALOUDEN HAASTE	6
<i>Suunnatonta vaurautta, äärimmäistä köyhyyttä</i>	8
<i>Ympäristön kantokyky ylitetty</i>	12
<i>Monimuotoisuus katoaa ja luonnonvarat hupenevat</i>	15
<i>Suunta kohti kestävyyttä</i>	16
TALOUS IHMISIÄ VARTEN JA YMPÄRISTÖN EHDOKSILLA	18
<i>Vihreää kasvua vai vakaan tilan taloutta?</i>	18
<i>Teknologiset ratkaisut eivät riitä</i>	19
<i>Taloukasvun todellinen hinta</i>	21
<i>Kiinan kehityksellä on kääntöpuolensa</i>	23
<i>Rikkaat kuluttavat eniten, mutta köyhyys ei tarkoita kestävyyttä</i>	26
<i>Luonnonvarat korruptioon – tai kansan eduksi</i>	30
<i>Kasvun tavoittelusta kestävään hyvinvointiin</i>	31
<i>Bruttokansantuote ei kerro hyvinvoinnista</i>	32
<i>Ihmisarvoista työtä ja kestävää toimeentuloa</i>	34
<i>Taloudellista tasa-arvoa verotuksen avulla</i>	36
<i>Bolsa Família nosti miljoonia köyhyydestä</i>	37
<i>Edistysaskelia verotuksen vahvistamisessa</i>	39
<i>Kauppa tukemaan kestävää kehitystä</i>	40
<i>Vaihtoehtoja on olemassa</i>	43
<i>Mosambikin pienviljelijät vaativat vaihtoehtoja</i>	44
TIEKARTTA KESTÄVÄÄN TALOUTEEN	45
<i>Tavoitteeksi kestävä hyvinvointi</i>	45
<i>Uudet mittarit käyttöön</i>	46
<i>Mahdollisuuksia kestävä talousteorian kehittämiseen</i>	47
<i>Tilaa kestävä talouden kokeiluille ja käytännöille</i>	47
<i>Loppu verovälttelylle ja kestävä verouudistus</i>	48
<i>Reilua ja kestävää kauppaa</i>	49
<i>Ihmisarvoista työtä ja vastuullista yritystoimintaa</i>	50

NO MITÄ VAIHTO-
EHTOJA MEILLÄ
SITTEN ON?

ALKUSANAT

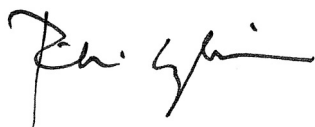
Heinäkuussa 1969 **Neil Armstrong** astui ensimmäisenä ihmisenä Kuun pinnalle sanoen: ”Tämä on pieni askel ihmiselle, mutta suuri harppaus ihmiskunnalle”. Tämän julkaisun myötä Kehitysyhteistyöjärjestöjen EU-yhdistys Kehys haluaa edistää vastaavaa ”ihmiskunnan suurta harppausta” ja haastaa lukijoita tarkastelemaan globaalia taloutta uudesta näkökulmasta.

Maailman valtiot hyväksyivät syyskuussa 2015 yhteiset kestävän kehityksen tavoitteet, joiden tarkoituksena on ohjata toimintamme ja tekomme kestäväan suuntaan. Agenda 2030:n ja kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttaminen vaatii toimia kaikkialla maailmassa – myös Suomessa. Sillä, miten me maapallon asukkaat toimimme taloudessa, on vaikutuksia kaikkiin kestäväan kehityksen ulottuvuuksiin ja tavoitteisiin. On ilmeistä, että kestäväan kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää muutoksia myös vallitsevaan talousmalliimme. Määrätietoisilla toimilla voimme edistää kestäväa muutosta sekä lyhyellä tähtämellä että pidemmällä aikaperspektiivillä.

Tämän julkaisun tarkoituksena on herättää keskustelua siitä, millainen talousjärjestelmä mahdollistaa kestäväan kehityksen. Onko esimerkiksi talouskasvu kestäväan kehityksen mukainen tavoite, ovatko nykyiset tapamme tarkastella ja mitata hyvinvointia toimivia ja miten voimme edistää taloudellisten resurssien reilumpaa jakautumista maiden välillä ja sisällä?

Toivomme julkaisun herättävän ajatuksia ja kysymyksiä sekä virittävän keskustelua niin kahvipöydissä kuin sosiaalisessa mediassakin. Kestäväa taloutta koskevalle keskustelulle on tilaa ja tarvetta – toivottavasti uskallamme antaa sille myös aikaa.

Hyviä lukuhetkiä!

Rilli Lappalainen
Kehyksen pääsihteeri

AGENDA 2030

ja kestävän talouden haaste

Vuonna 1987 YK:n kestävän kehityksen komissio, eli niin kutsuttu Brundtlandin komissio, lausui kuuluisat sanansa: ”Kehitys on kestävä, kun se täyttää ihmiskunnan tarpeet vaaran-
tamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.”

Nyt lähes 30 vuotta myöhemmin kestävän kehityksen konseptista on tullut laajalti hyväksytty periaate ja monien kansainvälisten neuvotteluiden perusta. Kuitenkin luonnonvarojen kulutuksen taso on edelleen kaukana kestävästä. Ilmastonmuutos ja muut vakavat ympäristö-

töngelmat uhkaavat tulevien sukupolvien hyvinvointia ja jopa elinmahdollisuuksia.

Juuri nyt kestävä kehitys vie eteenpäin kansainvälinen Agenda 2030 -toimintaohjelma. Vuonna 2015 hyväksytyn Agenda 2030:n toteuttaminen edellyttää perustavanlaatuisia muutoksia globaalin talouden toimintaan. Agenda 2030 sisältää 17 universaalia kestävän kehityksen tavoitetta, jotka koskevat niin rikkaita ja keskitulon maita kuin kehitysmaitakin. Tässä suhteessa se eroaa merkittävästi YK:n vuosituhattavoitteista, jotka koskivat ainoastaan kehitysmaita.

Agenda 2030 -ohjelman tavoitteisiin kuuluu esimerkiksi köyhyyden ja nälän poistaminen sekä ihmisten eriarvoisuuden vähentäminen maiden sisällä ja välillä. Lisäksi ohjelma pyrkii pysäyttämään ilmastonmuutoksen sekä säilyttämään maanpäälliset ja vedenalaiset luonnonympäristöt. Kestävän kehityksen tavoitteisiin kuuluvat myös muun muassa kestävä talouskasvu, ihmisarvoinen työ ja puhdas energiantuotanto.

Agenda 2030:n kestävän kehityksen tavoitteisiin sisältyy lisäksi vaatimus, että kestävä kehi-

Agenda 2030

Agenda 2030 on YK:ssa sovittu kestävän kehityksen toimintaohjelma. Sen tavoitteena on köyhyyden poistaminen ja globaali kestävä kehitys, jossa ihmisten hyvinvointi ja ihmisoikeudet, talouden vauraus ja yhteiskuntien vakaus turvataan ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Nimensä mukaisesti Agenda 2030 ohjaa kestävän kehityksen ponnisteluja vuoteen 2030 asti. Ohjelmaan sisältyy ajatus kokonaisvaltaisesta muutoksesta kohti oikeudenmukaista ja ekologisesti kestävä maailmaa.

Agenda 2030 sisältää 17 kestävän kehityksen tavoitetta (*Sustainable Development Goals*) ja 169 niitä tarkentavaa alatavoitetta. Tavoitteet sitovat sekä rikkaita että köyhiä maita. Agenda 2030 -toimintaohjelmaan sisältyy lisäksi periaate, ettei ketään jätetä kehityksestä jälkeen eli ”Leave No-one Behind”.

tystä tukevaa politiikkajohdonmukaisuutta on vahvistettava. Kestävän kehityksen tavoitteet ovat keskenään linkittyneitä, ja yhden edistäminen saattaa epähuomiossa vahingoittaa toista. Tämä tarkoittaa sitä, että meidän on tarkasteltava kaikkia politiikkoja kestävän kehityksen näkökulmasta: tukevatko vai vahingoittavatko nämä yhteisten tavoitteidemme saavuttamista? Johdonmukaisuuden vaatimus ulottuu myös politiikkoihin, jotka määrittävät ja ohjaavat talousjärjestelmäämme.

Agenda 2030 ei itsessään sisällä tavoitteita globaalin talousjärjestelmän uudistamisesta, mutta sen tavoitteet haastavat pohtimaan kestävän globaalin talouden ehtoja ja edellytyksiä. Keskeinen – jopa keskeisin – Agenda 2030:n toteuttamisen haaste liittyy siihen, miten voimme huomioida ympäristön kantokyvyn samalla kun köyhyys poistetaan ja ihmisten elämänlaatua parannetaan. Inhimillinen kehitys on kytkeytynyt hyvin vahvasti talouden kasvuun ja luonnonvarojen kulutukseen, mutta nyt maapallon ekologiset rajat ovat tulleet vastaan. Käytännössä kaikkien maailman valtioiden politiikkaa ohjaa tavoite talouden kasvusta ja kasvun katsotaan olevan kaikkien muiden päämäärien toteuttamisen edellytys.

Vaikka globaalin talouden kasvu on kiistatta tuonut mukanaan vaurautta ja hyvinvointia, sen seurauksena on syntynyt koko ihmiskuntaa ja ekosysteemiä uhkaavia ympäristöongelmia. Lisäksi talouden kasvun ja hyvinvoinnin lisääntymisen suhde ei ole yksioikoinen, vaan kasvun hedelmät jakautuvat nykyisessä talousjärjestelmässä hyvin epätasaisesti.

Globaalit kestävä kehityksen tavoitteet haastavat pohtimaan, onko jatkuva talouskasvu ylipäätään kestävyyttä tukeva poliittinen päämäärä vai tulisiko sen asema kyseenalaistaa yhteiskuntapolitiikan ensisijaisena tavoitteena. Edellyttääkö kestävä kehitys kakun jatkuvaa kasvattamista vai tulisiko pikemminkin pyrkiä sen nykyistä oikeudenmukaisempaan ja tasa-arvoisempaan jakamiseen? Voisimmeko rakentaa talousjärjestelmän, joka tukisi Agenda 2030:n periaatteita maapallon ekologisten rajojen kunnioittamisesta sekä köyhyyden ja eriarvoisuuden poistamisesta? Onko esimerkiksi inhimillinen hyvinvointi ja kehitys mahdollista määrittellä uudelleen siten, etteivät ne edellytä jatkuvaa talouden, tuotannon ja kulutuksen kasvua?

Näihin kysymyksiin ei ole helppoja vastauksia ja ratkaisuja. On kuitenkin surullista, jos meidän on helpompaa kuvitella ekologinen ja yhteiskunnallinen romahdus kuin talousjärjestelmä, joka pystyisi turvaamaan ihmiskunnalle kestävä hyvinvoinnin planeettamme kantokyvyn rajoissa.

Suunnatonta vaurautta, äärimmäistä köyhyyttä

Kestävä kehityksen tavoitteisiin kuuluvat köyhyyden poistaminen sekä eriarvoisuuden vähentäminen maiden välillä ja sisällä. Ensimmäisen tavoitteen osalta kehitys näyttää lupaavalta, sillä viime vuosikymmenten aikana sadat miljoonat ihmiset ovat nousseet köyhyydestä. Kuitenkin vauraus ja varallisuus jakautuvat globaalisti tarkastellen erittäin epätasaisesti ja varallisuus- sekä tuloerojen on arvioitu viime vuosikymmenten aikana jopa kasvaneen. Kolmenkymmenen viime vuoden aikana globaali talous on bruttokansantuotteella mitattuna yli kaksinkertaistunut¹. Tästä kasvusta kuitenkin vain murto-osa on hyödyttänyt kaikkein köyhimpiä².

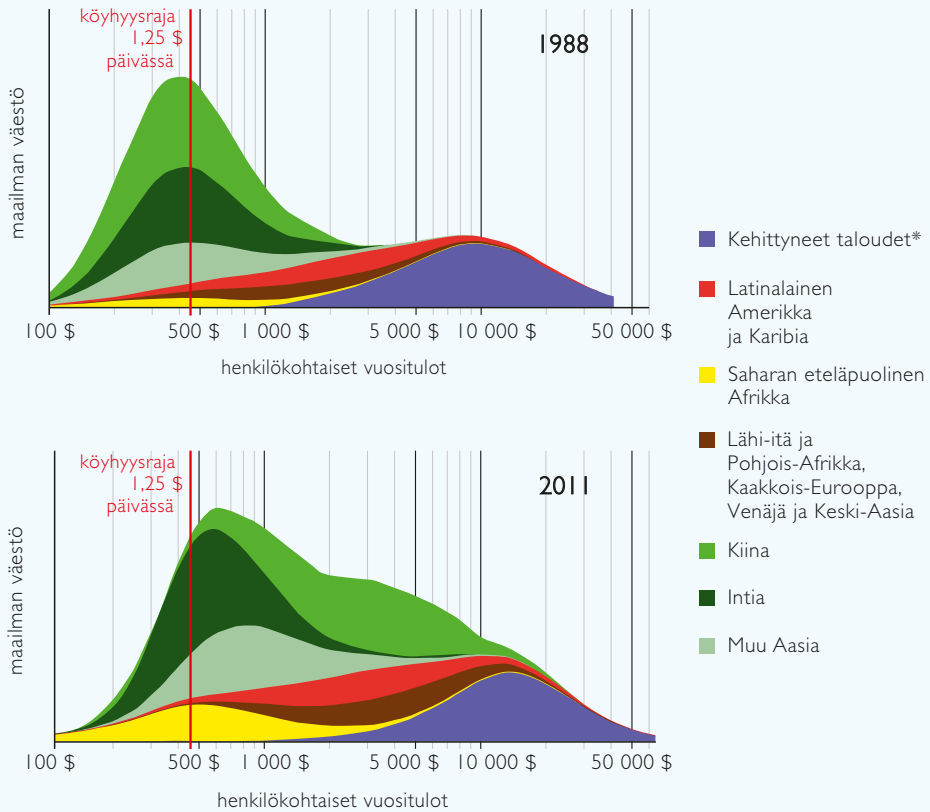
Globaalisti tarkastellen äärimmäinen köyhyys on vähentynyt viime vuosikymmenten aikana. UNDP:n inhimillisen kehityksen raportin mukaan vuonna 1990 äärimmäisessä köyhyydessä eli 35 prosenttia maailman väestöstä ja vuonna 2013 enää 11 prosenttia. Samaan aikaan maailman väkiluku on kasvanut 5,3 miljardista 7,1 miljardiin. Toisin sanoen äärimmäisessä köyhyydessä elävien ihmisten määrä on vähentynyt yli miljardilla, vaikka samaan aikaan maapallon väkiluku on kasvanut noin kahdella miljardilla. Kuitenkin on syytä muistaa, että noin joka kymmenes maailman ihmisistä elää edelleen äärimmäisessä köyhyydessä, eli alle 1,9 dollarilla päivässä³. Maailmanpankin tuoreimmat arviot köyhyydessä elävien määrästä ovat vuodelta 2013, ja silloin äärimmäisessä köyhyydessä eli noin 767 miljoonaa ihmistä.

1 World Bank (2017): World development indicators.

2 Oxfam (2016): An economy for the 1 %: How privilege and power in the economy drive extreme inequality and how this can be stopped. Oxfam Briefing Paper

3 UNDP: Human development report 2016

MAAILMAN VÄESTÖN TULOJAKAUMA 1988 JA 2011

Lähde: Lakner & Milanovic (2015): Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession.

* Tässä kuvaajassa kehittyneiksi talouksiksi on laskettu Euroopan maista Islanti, Norja ja Sveitsi sekä Euroopan Unionin 28 nykyistä jäsenvaltiota lukuun ottamatta Kroatiaa. Kehittyneiksi talouksiksi on laskettu myös Pohjois-Amerikan maat Kanada ja Yhdysvallat, Aasian maista Etelä-Korea, Hong Kong, Japani, Israel, Singapore ja Taiwan, sekä lisäksi Australia ja Uusi-Seelanti.

Kuvaajat maailman väestön ja tulojakauman kehityksestä vuosina 1988 ja 2011 osoittavat, kuinka köyhyydessä elävien ihmisten määrä on vähentynyt ajanjaksona huomattavasti. Köyhien osuus väestöstä on vähentynyt erityisesti Kiinassa ja muualla Aasiassa sekä Latinalaisessa Amerikassa. Sen sijaan Saharan eteläpuolisissa Afrikassa sekä väestö että köyhien määrä ovat kasvaneet. Kuvaaja osoittaa myös, että tuloeroja on paitsi maiden ja alueiden välillä myös niiden sisällä. Esimerkiksi osalla kehittyneiden eli keskimäärin hyvätuloisimpien talouksien kansalaisista on pienemmät vuositulot kuin osalla Saharan eteläpuolisen Afrikan talouksien kansalaisilla.

Köyhyys ei myöskään ole vähentynyt tasaisesti kaikkialla. Maailmanpankin mukaan äärimmäinen köyhyys on vähentynyt ennen kaikkea Kaakkois-Aasiassa ja Tyynenmeren alueella, missä myös talouskasvu on ollut nopeaa. Sen sijaan Saharan eteläpuolisessa Afrikassa köyhyys ei ole vähentynyt samaan tahtiin⁴. Kehitystä havainnollistaa edellisellä sivulla (s.9) esitetty kuvaaja maailman väestön tulojakaumasta vuosina 1988 ja 2011.

Taloudellista epätasa-arvoa on paitsi maiden välillä myös niiden sisällä. Esimerkiksi sukupuolten taloudelliseen tasa-arvoon on matkaa kaikkialla maailmassa. Naisten tulot ja omaisuus jäävät jälkeen miesten vastaavista sekä vauriissa, köyhissä että keskitulon maissa. Maailman köyhimmistä ihmisistä suurin osa on naisia ja vastaavasti maailman rikkaimpien joukossa naisia on hyvin vähän⁵. Naisten ohella esimerkiksi vammaiset ihmiset, etniset vähemmistöt ja siirtotyöläiset ovat useissa maissa taloudellisesti heikossa asemassa.

Nykyinen talousjärjestelmä ja -politiikka perustuvat vahvasti oletukselle, että talouskasvu on paras ja ensisijainen lääke köyhyyden poistamiseksi ja hyvinvoinnin parantamiseksi. Lisäksi usein ajatellaan, että kun joidenkin varallisuus kasvaa, murusia rikkauksista valuu aina myös köyhimmille. Näin ei ollenkaan välttämättä käy, vaan esimerkkejä tämän niin kutsutun pisarointivaikutus-teorian (englanniksi *trickle down theory*) puutteista on paljon.

Esimerkiksi Nigeriassa bruttokansantuote on noussut jo 20 vuoden ajan. Nousu on voimakkaampaa kuin Afrikan maissa keskimäärin ja oikeastaan voimakkaampaa kuin keskimäärin muuallakaan maailmassa. Talouskasvu ei kuitenkaan ole vähentänyt maassa vallitsevaa köyhyyttä, vaan köyhyysrajan alapuolella elävien ihmisten määrä on jopa lisääntynyt. Vuonna 2012 Nigerian 170 miljoonaisesta väestöstä 112 miljoonaa eli köyhyydessä. Lisäksi Nigeriassa noin 45 prosenttia nuorista eli 15–35-vuotiaista on työttöminä.⁶ Nigerian öljyvaroihin perustuva vaurastuminen ei siis tihku köyhille vaan hyödyt kerääntyvät harvojen taskuihin.

Suuret tuloerot ja taloudellinen eriarvoisuus vaivaavat tyypillisesti keskituloisia maita ja kasvavia talouksia. Kuitenkin tuloerojen kasvu on noussut keskustelun aiheeksi myös Euroopan maissa, joista useissa hyvin rikkaiden omaisuus kasvaa ja samalla huono-osaisuus lisääntyy ja köyhyys syvenee.

Vaurauden ja varallisuuden keskittyminen ja kasautuminen näyttäisi olevan globaali ilmiö. Vuosituhannen taitteen jälkeen yksi prosentti maailman vaurauden kasvusta on jakautunut maailman väestön köyhemmälle puolikkaalle ja kasvusta puolet on suuntautunut maailman väestön rikkaimmalle prosentille.⁷

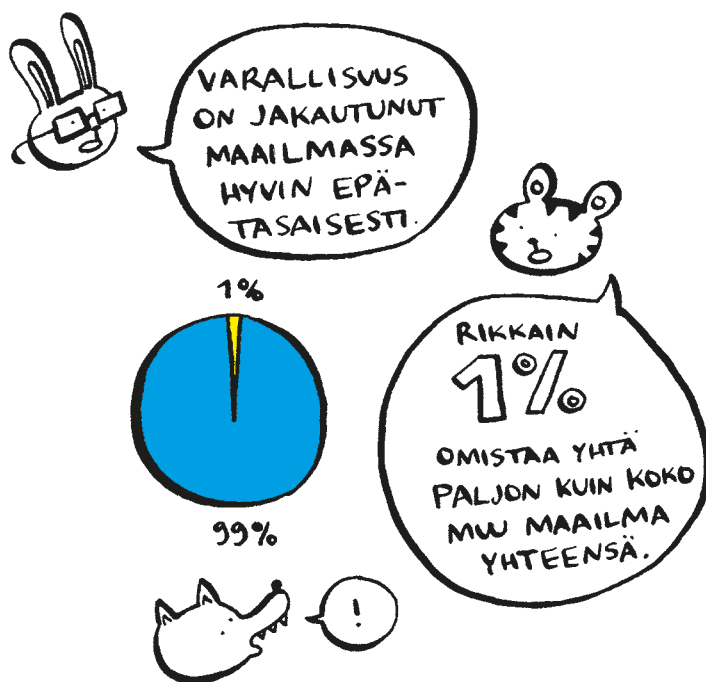
Vaurauden ja hyötyjen ohella myös talouskasvun kielteiset ulkoisvaikutukset jakautuvat epätasa-arvoisesti. Esimerkiksi ympäristöuhkat ja -ongelmat koettelevat usein rikkaita ja köyhiä eri tavoin.

4 World Bank: Poverty headcount ratio at \$1.90 a day. <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty> (luettu 22.4.2017)

5 Oxfam (2017): An economy for the 99%: It is time to build a human economy that benefits everyone, not just the privileged few.

6 Action Aid (2016): Not Ready, still waiting: Governments have a long way to go in preparing to address gender inequality and the SDGs.

7 Oxfam (2017): An economy for the 99%: It is time to build a human economy that benefits everyone, not just the privileged few

Riskianalyyssi-yhtiö Maplecroft on arvioinut, että ilmastonmuutos aiheuttaa suurimmat riskit juuri köyhimmässä maissa. Kymmenen suurimmassa vaarassa olevaa maata ovat Bangladesh, Guinea Bissau, Sierra Leone, Haiti, Etelä-Sudan, Nigeria, Kongon demokraattinen tasavalta, Kambodža, Filippiinit ja Etiopia. Rikkailla mailla on paljon köyhiä maita suuremmat mahdollisuudet varautua ilmastonmuutoksen aiheuttamiin luonnonkatastrofeihin ja muihin ongelmiin.

Maailmanpankin tuoreen raportin mukaan ilmastonmuutoksen aiheuttamat katastrofit ajavat joka vuosi 26 miljoonaa ihmistä köyhyyteen. Jo valmiiksi huonosti toimeentulevien mahdollisuudet selvitä esimerkiksi myrskytuhoista ovat heikot. Myrskyt myös nakertavat kansantalouksia, koska ne vähentävät kulutusta, mikä puolestaan lisää työttömyyttä. Katastrofin koettelemat perheet laittavat lisäksi lapsensa usein töihin sen sijaan, että antaisivat heidän jatkaa koulunkäyntiään.

Maailmanpankin raportti suosittaa, että ilmastonmuutoksen aiheuttamien riskien vähentämisen pitäisi kulkea käsi kädessä köyhyyden vähentämisen kanssa. Sen mukaan tarkoin mietityt yhteisöjä vahvistavat toimet voisivat säästää 100 miljardia dollaria vuodessa. Myrskytuhoiksi lasketaan useimmiten vain sellaisten ihmisten kokemat menetykset, joilla on varaa hankkia rahanarvoista omaisuutta, kuten asuntoja. Maailmanpankki kuitenkin korostaa, että meidän olisi tärkeää puuttua erityisesti kaikkein köyhimpien kohtaamiin ilmastonmuutoksesta johtuviin ongelmiin.⁸

⁸ Hallegatte, Stephane; Vogt-Schilb, Adrien; Bangalore, Mook; Rozenberg, Julie (2017): Unbreakable: Building the Resilience of the Poor in the Face of Natural Disasters. Climate Change and Development. World Bank.

Ympäristön kantokyky ylitetty

Globaalin talousjärjestelmän ristiriidat ekologisen kestävyuden kanssa ovat olleet tiedossa vuosikymmeniä. Rooman klubi varoitti kasvun rajoista jo 1970-luvun alussa. Tällä hetkellä maailmantalous kuluttaa ekologisia resursseja reilusti yli ympäristön kannalta kestävä tason⁹.

Viime vuosikymmeninä globaalien ympäristöongelmien ykköseksi on noussut ilmastonmuutos, jonka seuraukset uhkaavat maapallon ekosysteemejä sekä miljoonien ihmisten toimeentuloa ja elinmahdollisuuksia.

Maailman ilmatieteenlaitoksen WMO:n mukaan vuosi 2016 oli ennätyslämmin, noin 1,1 astetta lämpimämpi kuin esiteollisena aikana. Edellinen lämpöennätys rikottiin vuonna 2015. Vuonna 2016 jäätiköt sulivat historiallisen pieniksi eteläisellä ja pohjoisella Jäämerellä. Lämpöennätyksiä rikottiin kuukausi toisensa jälkeen. Ilmastomuutos lisää sään ääri-ilmiöitä ja kuivuutta. Vesivarojen vähenemisen pelätään lisäävän konflikteja maailmassa. Esimerkiksi yhtenä Syyrian sotaa lietsoneena tekijänä pidetään vuosia jatkunutta kuivuutta¹⁰.

9 Stockholm Resilience Center: Planetary Boundaries. <http://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries/planetary-boundaries/about-the-research/the-nine-planetary-boundaries.html>

10 Kelley, Colin P., et al (2015): Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought. Proceedings of the National Academy of Sciences.

Ilmastonmuutos on myös suuri taloudellinen ongelma. Vuonna 2006 julkaistu ekonomisti Nicholas Sternin raportti käsitteli ilmastonmuutoksen maailmanlaajuisia talousvaikutuksia ja herätti laajaa keskustelua. Sternin raportti arvioi, että ilmastonmuutoksesta uhkaa tulla ihmiskunnan historian suurin ja laaja-alaisin markkinahäiriö. Raportin mukaan seuraavien 10–20 vuoden investoinnit vaikuttavat suuresti vuosisatamme ilmastoon. Pahimmillaan toimmemme voivat aiheuttaa taloudellisen ja yhteiskunnallisen hajaannuksen, kuten suuren sodan tai laman. Raportti vaati suuria investointeja ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Muuten ilmastonmuutos aiheuttaisi noin 5–20 prosentin pysyvän laskun bruttokansantuotteen ja muun muassa lisäksi selvästi siirtolaisuutta. Vaikutukset koskisivat tämänkin raportin mukaan kipeimmin juuri köyhiä alueita.¹¹

Lisääntyneet myrskyt, kuivuudet ja tulvat ovat jo ajaneet ihmisiä pois kotiseuduiltaan erityisesti kehitysmaissa. Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestö IOM:n mukaan asteittaiset ja pysyvät muutokset pakottavat ihmisiä muuttamaan uusille alueille jo nyt, ja vuoteen 2050 mennessä ilmastonmuutoksen takia pakenevien ihmisten määrä on eri arvioiden mukaan 25 miljoonan ja yli miljardin välillä. Yleisin arvio on 200 miljoonaa. IOM:n mukaan jo vuonna 2008 noin 20 miljoonaa ihmistä joutui siirtymään uusille alueille äärimmäisten sääilmiöiden takia.¹²

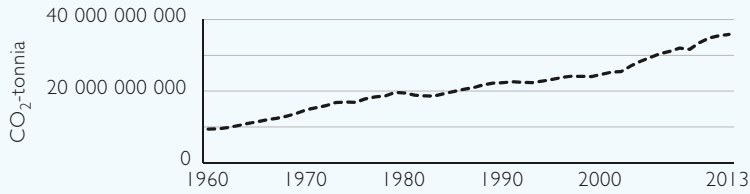
Kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) mukaan kasvihuonekaasupäästöt pitäisi kääntää heti laskuun, puolittaa 25 vuodessa ja lähestulkoon lopettaa vuoteen 2100 mennessä, jotta maailman ilmasto ei lämpenisi yli vaarallisenä pidetyn kahden asteen. Jos halutaan pysyä alle 1,5 asteessa, mikä nousi tavoitteeksi Pariisin ilmastokokouksessa joulukuussa 2015, päästöjä pitää hillitä vieläkin nopeammin. Kiireelliset toimet ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan ovat myös yksi Agenda 2030:n kestävä kehityksen tavoitteista.

Ilmastonmuutoksen pysäyttäminen ja päästöjen tuntuva leikkaaminen edellyttävät energiantuotannon uudistamista sekä uusien teknologioiden ja innovaatioiden kehittämistä ja käyttöä, mutta myös suuria muutoksia nykyiseen kasvuun ja kulutukseen nojaavaan globaaliin talousjärjestelmään. Neljä viidesosaa maailman teollisesta energiankäytöstä on peräisin öljystä, kaasusta ja hiilestä, ja niistä luopuminen tarkoittaisi kauaskantoisempaa suunnittelua kuin usein kvartaalista toiseen keskittyvään talousjärjestelmään sopii. Uusiutuvien energianlähteiden kehityksestä huolimatta fossiilisten polttoaineiden käyttö lisääntyy edelleen ja kasvihuonekaasupäästöjen kasvu kytkeytyy vahvasti talouden ja kulutuksen kehitykseen.

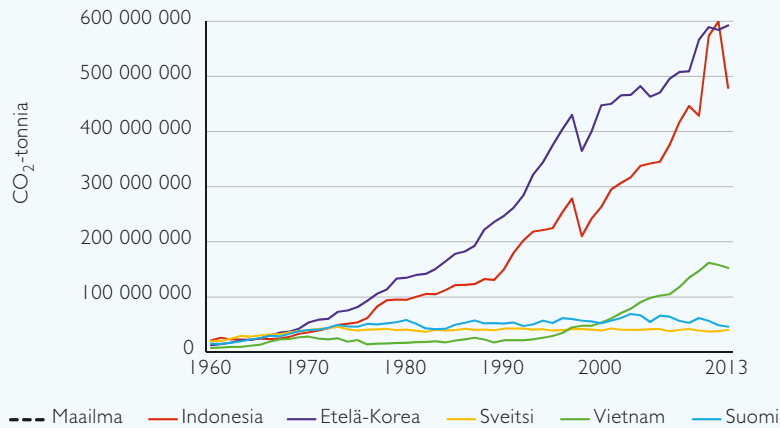
11 Stern Review on the Economics of Climate Change (2006). Britannian hallituksen verkkoarkisto (luettu 26.4.2017)

12 International Organization for Migration: Migration, Climate Change and the Environment – A Complex Nexus. <https://www.iom.int/complex-nexus#estimates> (luettu 26.4.2017)

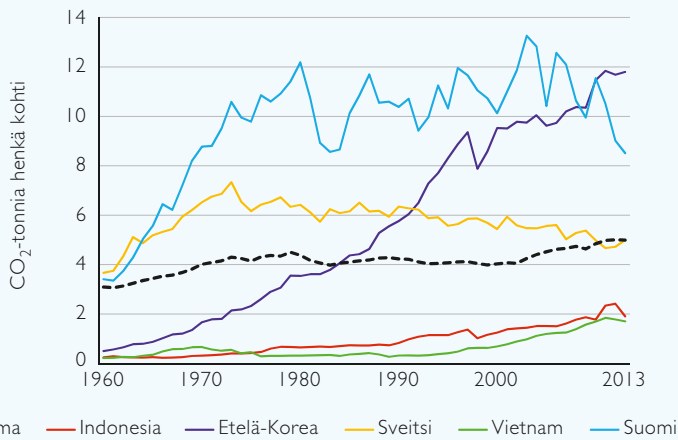
KOKO MAAILMAN HIILIDIOKSIDIPÄÄSTÖT 1960–2013

MAAKOHTAISET HIILIDIOKSIDIPÄÄSTÖT 1960–2013

HIILIDIOKSIDIPÄÄSTÖT HENKEÄ KOHDEN 1960–2013

Lähde: Maailmanpankki (2017): World Development Indicators / Carbon Dioxide Information Analysis Center, Yhdysvaltain energiaministeriö

Maailman kokonaishiilidioksidipäästöt olivat 2013 noin kolme ja puoli kertaa suuremmat kuin vuonna 1960. Hiilidioksidipäästöt henkeä kohti lähes kaksinkertaistuivat 1960–2013. Maailman kokonaispäästöjen kasvu kytkeytyy siis maailman väestönkasvuun.

Maakohtaisten päästöjen kehitys kuitenkin havainnollistaa, että päästöjen kasvu ei johdu pelkästään väestön lisääntymisestä. Esimerkiksi Etelä-Koreassa ja Indonesiassa päästöt ovat kasvaneet sekä absoluuttisesti että henkeä kohden tarkasteltuna.

Etelä-Koreassa päästöt henkeä kohden ovat myös kasvaneet huomattavasti enemmän kuin Indonesiassa: Tarkastellulla ajanjaksolla Indonesian per capita -päästöt ovat noin kahdeksankertaistuneet ja Etelä-Korean päästöt 24-kertaistuneet. Suomen kokonaispäästöt ovat suhteellisen pienet verrattuna Indonesian tai Etelä-Korean kaltaisiin väkirikkaisiin maihin. Henkeä kohti tarkastellut päästöt ovat kuitenkin Suomessa reilusti suuremmat kuin maailmassa keskimäärin.

Monimuotoisuus katoaa ja luonnonvarat hupenevat

Ilmakehän kasvihuonekaasupäästöjen ohella ekologisesti kestävä kehityksen suuria haasteita ovat luonnon monimuotoisuuden katoaminen ja luonnonvarojen kestämaton käyttö.

Luonnon monimuotoisuuden hupenemisen kaikkia vaikutuksia ei edes osata vielä ennustaa. Elämme kuudetta suurta sukupuuttoaaltoa, joka johtuu enimmäkseen ihmisen toiminnasta. Erityisesti elinympäristöjen heikkeneminen kadottaa maailmasta lajeja. Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto IUCN ylläpitää punaista listaa lajeista, joita sukupuutto uhkaa. IUCN:n listalla on yli 85 000 lajia, joista yli 24 000 lajia uhkaa kuolla sukupuuttoon. Joulukuussa 2016 järjestö lisäsi vaarassa olevien lajien listalleen uusimpana kirahvin, jonka kanta on heikentynyt voimakkaasti.¹³

Sukupuuttoaalton pysäyttäminen ja luonnon monimuotoisuuden suojeleminen sisältyvät myös Agenda 2030:n kestävä kehityksen tavoitteisiin. Tavoite 15 vaatii kiireellisiä toimia elinympäristöjen turmeltumisen ja luonnon monimuotoisuuden katoamisen pysäyttämiseksi ja tavoite 14 koskee meriekosysteemien suojeleminen. Tavoitteiden saavuttamisen haasteena on paine, jonka kasvava kulutus aiheuttaa elinympäristöille ja ekosysteemeille. Esimerkiksi viljelysmaata tarvitaan yhä enemmän, varsinkin kun maailman väkiluku kasvaa ja yhä useammat ihmiset omaksuvat runsaasti luonnonvaroja kuluttavan elämäntavan. Muun muassa kasvavan lihankulutuksen seurauksena kaadetaan brasilialaista sademetsää ja cerrado-savannia eläinten rehuksi käytettävän soijan viljelyn tieltä.

¹³ IUCN (2016): New bird species and giraffe under threat. <http://www.iucnredlist.org/news/new-bird-species-and-giraffe-under-threat-iucn-red-list> (luettu 26.4.2017)

Planeetan ekologiset rajat ylittyvät luonnonvarojen kulutuksen osalta. Uusiutumattomia luonnonvaroja kulutetaan liikaa ja monet maametallit alkavat käydä vähiin. Vieläkin vakavampia huolenaiheita ovat esimerkiksi puhtaan veden ja ruuantuotannossa tarvittavan viljelysmaan riittävyys sekä kalakantojen vaarantuminen. Maailman ylikulutuspäivää, eli päivää, jolloin maailma on käyttänyt sen verran luonnonvaroja kuin maapallo tuottaa, vietetään nykyään elokuussa¹⁴. Suomessa ylikulutuspäivä oli vuonna 2017 jo huhtikuun alussa.¹⁵

Suunta kohti kestävyttä

Ympäristöongelmat sekä globaali taloudellinen eriarvoisuus ovat osoituksia globaalin talousjärjestelmän ja markkinakilpailua korostavan uusklassisen taloustieteen puutteista ja rajallisuudesta. Kun suuntana on kestävä kehitys, globaalit markkinavoimat ovat ilmeisen keho kapteeni. Kurssia on kuitenkin mahdollista muuttaa ja voimme ottaa tavoitteeksi talousjärjestelmän, joka tukee kestävästä kehitystä.

14 Earth Overshoot Day: <http://www.overshootday.org> (luettu 26.4.2017)

15 WWF: Ylikulutus <https://wwf.fi/uhat/ylikulutus> (luettu 26.4.2017)

Julkaisun seuraavassa osassa, *Talous ihmisiä varten ja ympäristön ehdoilla*, tarkastelemme keskeisiä kestävään kehitykseen ja globaaliin talouteen liittyviä teemoja, kuten kasvutalouden rajoja ja vaihtoehtoja, ekologisten resurssien oikeudenmukaista jakamista, ihmisarvoista työtä ja kestävää toimeentuloa sekä kestävää kehitystä tukevaa verotusta ja kauppapolitiikkaa. Lopuksi esitämme *Tiekartan kestävään talouteen* eli ehdotuksia ja suosituksia toimista, joilla kestävää kehitystä tukevaa talousjärjestelmää voi edistää.

Talous tarkoittaa muutakin kuin rahaa

Tässä julkaisussa määrittelemme kestävä talouden sellaiseksi taloudellisten käytäntöjen kokonaisuudeksi, jossa on mahdollista "täyttää ihmiskunnan tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa". Näin laajasti tulkittuna talouden kestävyys ei rajaudu esimerkiksi resurssitehokkuuteen saati bruttokansantuotteen kasvuun. Sen sijaan talouden kestävyys on suunta tai periaate, joka nivoutuu käsityksiimme oikeudenmukaisuudesta ja hyvän elämän edellytyksistä.

Vaikka käsittelemme taloutta, emme kirjoita pelkästään euroista ja dollareista. Taloudessa on nimittäin kyse muustakin kuin rahasta ja markkinoista – puhumattakaan siitä, että talous tarkoittaisi juuri nykyisenkaltaista talousjärjestelmää instituutioineen ja taustaoletuksineen. Talous tarkoittaa ihmisten välistä kanssakäymistä ja instituutiota, jotka liittyvät hyödykkeiden tuotantoon, jakeluun, vaihtoon ja kulutukseen. Laajasti ymmärrettynä talous muodostuu kaikista erilaisista käytännöistä, joilla ihmiset ja yhteisöt hankkivat elantoaan hyödyntäen ekologisia, materiaalisia ja inhimillisiä resursseja.

Kaikki taloudellisen toiminnan muodot eivät välttämättä palaudu rahatalouteen ja osaa talouden resursseista on hankala mitata rahassa. Esimerkiksi maapallon ekosysteemit ovat kiinteästi yhteydessä talousjärjestelmäämme, vaikka niillä ei ole rahassa mitattavaa hintaa. Talous ei myöskään ole muusta inhimillisestä toiminnasta erillinen kenttä, vaan se kytkeytyy ihmisten jakamiin arvoihin, kulttuurisiin käsityksiin ja sosiaalisiin käytäntöihin. Tästä syystä talous ei ole muuttumaton järjestelmä väistämättömine lainalaisuuksineen, vaan ihmisten rakentama käytäntöjen kokonaisuus, joka muotoutuu ja muuntuu ihmisten toiminnan tuloksena. Siksi myös toisenlainen talous on mahdollinen.

Talous IHMISIÄ varten ja YMPÄRISTÖN ehdoilla

Vihreää kasvua vai vakaan tilan taloutta?

Agenda 2030:n päämääriin sisältyy kestävä ja vakaa talouskasvu, joka ei vaaranna ympäristön kantokykyä. Kestävän kehityksen katsotaan siis edellyttävän talouskasvua, mutta talouden kasvattaminen tulee toteuttaa ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Keinona talouskasvun ja ympäristöhaittojen erottamiseen nähdään esimerkiksi tuotannon resurssitehokkuuden kasvattaminen sekä uusiutuvien energianlähteiden kehittäminen ja hyödyntäminen.

Toistaiseksi talouden ja tuotannon kasvattamisesta tavalla, joka ei rasittaisi ympäristöä, ei juuri ole esimerkkejä. Uusien teknologioiden avulla voidaan pienentää tuotannon ympäristökuormitusta suhteellisesti. Tästä huolimatta absoluuttinen ympäristökuormitus kuitenkin lisääntyy, jos tuotanto samanaikaisesti kasvaa. Ongelmaa hankaloittaa se, että planeetan kantokyvyn ekologiset rajat on monelta osin ylitetty. Pelkkä ympäristökuormituksen kasvun pysäyttäminen ei riitä, vaan luonnonvarojen kulutusta ja kasvihuonekaasupäästöjä on pienennettävä huomattavasti nykyisestä tasosta.

Toisenlainen tulkinta kestävästä taloudesta on se, että luonnonvarojen liiallista kulutusta ja ekosysteemien riistämistä ei voida hillitä ilman talouskasvun tavoittelusta luopumista. Tällöin päämääräksi muodostuu ns. vakaan tilan talous (steady state -economy), joka ei tavoittele talouskasvua vaan tasapainoa. Kasvutaloutta kyseenalaistavat näkemykset on viime vuosina liitetty erityisesti degrowth- eli kohtuutalousliikkeeseen, joka esittää kasvun tavoitteesta luopumista ja keskittymistä materiaalisen kulutuksen sijaan aineettoman hyvinvoinnin rakentamiseen ja elämänlaadun parantamiseen.

Vaatimus talouskasvun tavoitteen uudelleenarvioinnista on noussut esiin myös Agenda 2030:n toimeenpanoa koskeissa keskusteluissa. Esimerkiksi eurooppalaisten kehitys yhteistyöjärjestöjen kattojärjestö CONCORD korostaa, että Agenda 2030:n hengessä bruttokansantuotteen kasvattamisen sijaan tulisi kiinnittää huomiota kasvun laatuun sekä sosiaalisiin

ja ekologisiiin kokonaisvaikutuksiin¹⁶. Suomessa puolestaan Kestävän kehityksen asiantuntijajaneeli on esittänyt, että hallituksen Agenda 2030 -toimeenpanosuunnitelman yhtenä kärkenä tulisi olla hyvinvoinnin lisäämisen ja talouskasvun välisen riippuvuuden vähentäminen¹⁷.

Ekologisesti kestävä talouskasvun tavoite ja kasvun tavoitteen kyseenalaistava kestävä talouden tulkinta eivät kuitenkaan välttämättä ole keskenään ristiriidassa. On perusteltua, että kaikkein köyhimmille maille ja niissä asuville ihmisille annetaan mahdollisuus parantaa omaa elintasoaan ja sopeutua esimerkiksi ilmastonmuutoksen aikaansaamiin ympäristömuutoksiin. Tämä edellyttää tuotannon ja talouden kasvattamista. Sen sijaan rikkaimmat maat kuluttavat tällä hetkellä suurimman osan maapallon luonnonvaroista, ja niillä vastaavaa perustetta taloudellisen toimeliaisuuden tai kulutusmahdollisuuksien kasvattamiselle ei ole. Näissä maissa pitäisikin pohtia sellaisten taloudellisten uudistusten mahdollisuuksia, joissa kansalaisten hyvinvointi turvattaisiin ilman jatkuvaa tuotannon, talouden ja luonnonvarojen kulutuksen kasvua. Tämä ei tarkoittaisi talouskehityksen pysäyttämistä vaan sen suunnan korjaamista.

Teknologiset ratkaisut eivät riitä

Talouskasvun ympäristöhaittojen pienentämiseen on etsitty ratkaisuja muun muassa uusiutuvien energianlähteiden suosimisesta sekä raaka-aineiden ja materiaalien käytön tehostamisesta. Kestävän kehityksen yhteydessä puhutaan esimerkiksi vähähiilisestä taloudesta tai kiertotaloudesta. Kestävän talouden malleina vähähiilinen talous tai kiertotalous keskittyvät päästöjen vähentämiseen ja luonnonvarojen käytön tehos-

Vihreä talous, vihreä kasvu ja vakaan tilan talous

YK:n ympäristöohjelma UNEP:n Green Economy Initiative (GEI) vuodelta 2008 määrittelee **vihreän talouden** (green economy) vähähiiliseksi ja resurssitehokkaaksi taloudeksi, joka vahvistaa inhimillistä hyvinvointia ja sosiaalista tasa-arvoa ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Vihreään talouteen sisältyy kestävä, tasaisesti jakautuva talouskasvu, joka ottaa maapallon ekologisen kantokyvyn huomioon.

Keinoina edistää vihreää taloutta nähdään muun muassa julkiset ja yksityiset investoinnit, jotka suunnataan vähentämään ympäristöhaittoja ja tukemaan inhimillistä kehitystä.

Kuluneen vuosikymmenen aikana vihreän talouden konsepti on ollut monille hallituksille ja kansainvälisille järjestöille keskeinen malli. Green Economy Initiative omaksuttiin myös Rio+20-agendaan yhtenä keinona edistää kestävä kehitystä. Myös Agenda 2030 -toimintaohjelma nojaa vahvasti vihreän talouden malliin.

Käsite **vihreä kasvu** eli Green Growth viittaa myös talouskasvun ja ympäristöhaittojen irtikytkentään. Termin keskeisiä kehittäjiä ja edistäjiä ovat OECD ja ESCAP (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific). Nimensä mukaisesti vihreän kasvun kasvupainotus on vahva.

Vakaan tilan talous eli steady-state economy viittaa talouteen, jossa väestön tulo- ja kulutustaso on suhteellisen vakaa. Vakaan tilan talous pyrkii vakiinnuttamaan resurssienkulutuksen, infrastruktuurin ja väestönkasvun luonnon kantokyvyn rajoihin. Tämä ei sulje pois talouskasvua, mutta tavoitteena on talouskasvusta riippumaton talousjärjestelmä. Myös Vakaan tilan talous -mallissa talouden ja kulutuksen kasvattaminen nähdään edelleen sopivana tavoitteena kaikkein köyhimmille yhteiskunnille.

16 Concord report (2016): Sustainable development – The stakes could not be higher

17 Kestävän kehityksen asiantuntijajaneeli (2016): Viisi kärkeä kestävämpään kehitykseen.

tamiseen nykyisen talousjärjestelmän puitteissa muun muassa uusien teknologioiden avulla. Niihin ei liity esimerkiksi talouden rakenteita koskevia uudistuspyrkimyksiä.

Kiertotalouden ajatuksena on käyttää resursseja ja materiaaleja mahdollisimman tehokkaasti. Tämä tarkoittaa raaka-aineiden tehokasta kierrättämistä ja uudelleenkäyttöä sekä tuotteiden suunnittelua niin, että materiaaleja on mahdollista erotella ja kierrättää. Kasvava kiinnostus kiertotaloutta kohtaan liittyy tietoisuuteen luonnonvarojen ja raaka-aineiden niukkuudesta ja samaan aikaan niiden kasvavasta kysynnästä. Arvioiden mukaan vuonna 2030 maailmassa tarvitaan 50 prosenttia nykyistä enemmän ruokaa, 45 prosenttia enemmän energiaa ja 30 prosenttia enemmän vettä. Kuitenkin kasvava kysyntä on jo nostanut esimerkiksi monien teollisuuden raaka-aineiden hinnan kovaksi. Kiertotalous kiinnostaa myös yritysmaailmaa, sillä uusien teknologioiden avulla raaka-aineita pystyy käyttämään pitkään uudelleen.

Vaikka kiertotalous ei kyseenalaista kasvun tarpeellisuutta, sitä on mahdollista toteuttaa myös tavoilla, jotka haastavat nykyisen kulutuskeskeisen ajattelun. Kiertotaloudessa voi olla kyse myös palveluista, jakamistaloudesta ja tavaroiden yhteiskäytöstä.

Vähähiilisen talouden tavoitteena on vähentää hiilidioksidi- ja muita kasvihuonekaasupäästöjä. Käytännössä tämä tarkoittaa pitkälti fossiilisten polttoaineiden korvaamista uusiutuvilla energianlähteillä. Vähähiilisyys on keskeinen tavoite myös Suomessa tunnetussa ja jopa hallitusohjelmaan nostetussa biotaloudessa, jonka keskeinen elementti on fossiilisten polttoaineiden korvaaminen bioenergialla. Ekologisen kestävyuden kannalta pääministeri **Juha Sipilän** hallituksen biotalouden sovellusta on kuitenkin arvosteltu riittämättömäksi, sillä sen pelätään johtavan voimalliseen metsien käyttöön, joka puolestaan uhkaa metsäluonnon monimuotoisuutta¹⁸. Metsien käyttöä energiaksi on arvosteltu myös ilmastovaikutuksiltaan kehnoksi ratkaisuksi. Esimerkiksi Suomen ilmastopaneeli totesi vuonna 2015 raportissaan, että vaikka Suomessa metsät sitovat nyt itseensä enemmän hiilidioksidia kuin sitä vapauttavat, tilanne saattaa muuttua. Ilmastopaneelin mukaan metsien hiilivarasto heikkenee vuosikymmeniksi eteenpäin, jos metsien hakkuita lisätään niin paljon kuin hallitus suunnittelee.¹⁹

Energiatehokkuuden kasvattaminen, fossiilisten polttoaineiden korvaaminen uusiutuvilla energianlähteillä ja kiertotalouden kehittäminen ovat kiistatta tärkeitä toimia Agenda 2030:n toimeenpanossa niin Suomessa, Euroopassa kuin globaalistikin. Kuitenkin kestävä kehityksen suurten haasteiden edessä luonnonvarojen tehokkaampi käyttö ja uusiutuvat energianlähteet ovat vain osittaisia ratkaisuja. Teknologinen kehitys voi pienentää tuotannon ympäristöhaittaa yksikköä kohden, mutta sellaiseen irtikytkentään, jossa talouskasvu ei enää kasvattaisi resurssien kulutusta, tuskin koskaan päästään. Jos kulutus ja tuotanto jatkuvasti kasvavat, tämä syö ekotehokkuuden ja päästöjen vähentymisen hyödyt. Suhteellisen ympäristörasituksen pienentyminen ei auta, jos ympäristöön kohdistuva rasitus kokonaisuudessaan kasvaa.

Resurssitehokkuuden ja puhtaampien tuotantomenetelmien rinnalle tarvitaan myös laajempia talousjärjestelmän rakenteisiin ulottuvia uudistuksia ja sen varmistamista, että maapallon luonnonvarojen hyödyntäminen toteutuu nykyistä oikeudenmukaisemmalla tavalla.

18 Suomen luonnonsuojeluliitto: Biotalous puuttuu tasapaino. <http://www.sll.fi/mita-me-teemme/kohtuutalous/biotalous> (luettu 22.4.2017)

19 Ilmastopaneeli (2015): Metsien hyödyntämisen ilmastovaikutukset ja hiilinielujen kehittyminen. Ilmastopaneelin raportti 3/2015

Ehkäpä talouskasvun ja resurssien kulutuksen irtikytkentää tarkoituksenmukaisempaa olisi tavoitella irtikytkentää kasvuriippuvuudesta, eli etsiä keinoja inhimillisen hyvinvoinnin turvaamiseksi ilman talouskasvua.

Taloukasvun todellinen hinta

Taloukasvun yhteys hyvinvoinnin lisääntymiseen ja köyhyyden poistamiseen on ollut pitkään kiistaton. Esimerkiksi Suomi oli vielä 1800-luvulla hyvin köyhä maa, jossa lapsikuolleisuus oli suuri ja huonot satovuodet johtivat nälänhätiiin. Sittemmin teollistumisen käynnistämä ja vuosikymmeniä jatkunut taloukasvu on poistanut äärimmäisen köyhyyden Suomesta käytännössä kokonaan sekä mahdollistanut hyvinvointivaltion rakentamisen. Nyt meillä on laadukas koulutusjärjestelmä, terveydenhuoltojärjestelmä, kirjastoja sekä muita hyvinvointia edistäviä instituutioita. YK:n kehitysohjelma UNDP:n inhimillisen kehityksen indeksi 2016 asettaa Suomen sijaluvulle 23, Belgian ja Itävallan väliin²⁰.

Tällä hetkellä monet köyhät ja alemman keskitulon maat tavoittelevat vastaavaa kehitystä, josta Suomikin on hyötynyt. Talouden halutaan kasvavan ja kansalaisten elinolosuhteiden paranevan.

Agenda 2030:n kunnianhimoisena päämääränä on turvata kaikille maailman ihmisille perustarpeet, kuten riittävä ravinto, puhdas vesi, terveydenhuolto ja koulutus. Tämän saavuttaminen vaatii taloudellisia resursseja eli toisin sanoen rahaa. On arvioitu, että Agenda 2030:n kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvitaan kaikkiaan tuhansia miljardeja dollareita²¹.

20 UNDP: Human development report 2016

21 Schmidt-Traub, Guido (2015): Investment Needs to Achieve the Sustainable Development Goals. Understanding the Billions and Trillions. Sustainable Development Solutions Network.

Kestävän kehityksen tavoitteet esimerkiksi köyhyyden ja nälän poistamisesta sekä terveys- ja koulutuspalveluiden takaamisesta kaikille edellyttävät, että ainakin köyhimpien maiden talous kasvaa. Kestävän kehityksen tavoitteiden toteuttamisen edellyttämä talouden kasvu ei kuitenkaan voi perustua luonnonvarojen liialliseen kulutukseen tai kiihdyttää ilmaston lämpenemistä, jolloin sillä olisi kielteisiä vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin.

Surullinen esimerkki tällaisesta lyhytnäköisestä kasvusta löytyy Nauru-saarilta, jossa bruttokansantuote kasvoi nopeasti voimakkaan fosfaattilouhinnan ansiosta. Fosfaattivaroja riitti noin sata vuotta ja vuonna 1975 maan bruttokansantuote henkeä kohti oli hetken maailman toiseksi suurin heti Saudi-Arabian jälkeen. Valtio keräsi runsaasti rahaa rahastoon, josta oli tarkoitus olla apua kansakunnalle fosfaatin loppumisen jälkeen. Rahat valuivat kuitenkin huonosti suunniteltuihin hankkeisiin. Nyt Naurun fosfaattivarannot ovat lopussa ja maa on ekologisesti ja sosiaalisesti kestäättömässä tilassa. Kaivostoiminta tuhosi neljä viidesosaa saaren pinta-alasta karuksi ja hedelmättömäksi maaksi, jossa on hyvin rajalliset makean veden varannot.

Myös Kiinassa, jossa köyhyys on vähentynyt huomattavalla tahdilla, on viime vuosina havahduttu nopean talouskasvun synnyttämiin ongelmiin, kuten ympäristön saastumiseen (ks. sivu 23 *Kiinan kehityksellä on kääntöpuolensa*).

Tilastollisesti BKT:n kasvulla sekä köyhyyden vähenemisellä ja inhimillisellä kehityksellä on selkeä yhteys, kuten myös kuvaajat maailman maiden inhimillisen kehityksen indeksistä ja bruttokansantuotteesta sekä bruttokansantuotteen ja köyhien määrän kehityksestä 1990-2014 osoittavat (ks. kuvaajat tämän julkaisun sivuilla 24-25).

Tulee kuitenkin huomata, että pelkkä talouskasvu ei automaattisesti poista köyhyyttä, lisää hyvinvointia tai edistä kestävästä kehitystä. Olennaista on myös se, kuinka lisääntynyt tulo käytetään. Taloudellisen kasvun hyödyt voivat jakautua epätasaisesti myös maan sisällä, jolloin kasvu ei välttämättä nosta ihmisiä köyhyydestä tai paranna köyhimpien tai kaikkein heikoimassa asemassa olevien ihmisten elinolosuhteita.

Talouskasvun rinnalla globaalien köyhyyden poistaminen edellyttää muun muassa nykyistä oikeudenmukaisempia kaupan rakenteita, työntekijöiden oikeudet ja kohtuullisen toimeentulon turvaavaa sääntelyä, toimivaa ja progressiivista verotusta sekä maareformeja. Lisäksi tulee muistaa, että inhimillinen hyvinvointi ei palaudu pelkään absoluuttisesta köyhyydestä nousemiseen ja rahassa mitattavien tulojen kasvuun. Jos esimerkiksi maaseudun pienviljelijä muuttaa kaupungin slummiin ja alkaa työskennellä tehtaassa kurjilla ehdoilla ja vaarallisissa työolosuhteissa, voidaan kysyä, lisäkö muutos hänen hyvinvointiaan ja elämänlaatuaan.

Agenda 2030 tavoittelee kestävästä talouskasvua

Agenda 2030 -ohjelman kestävästä kehityksen tavoite 8 on "edistää kaikkia koskevaa kestävästä talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja". Sen alatavoitteita ovat muun muassa "ylläpitää kaikkia koskevaa talouskasvua kansallisten olosuhteiden mukaisesti ja erityisesti vähintään 7 % BKT:n vuosittaista kasvua vähiten kehittyneissä maissa" (alataavoite 8.1) sekä parantaa resurssitehokkuutta kulutuksessa ja tuotannossa ja pyrkiä erottamaan talouskasvu ja ympäristön pilaantuminen toisistaan (alataavoite 8.4).

Kiinan kehityksellä on käänöpuolensa

YK:n vuosituhatjulistuksessa asetettu äärimmäisen köyhyyden puolittamisesta toteutui. Vuonna 1990 maailmassa oli 5,3 miljardia ihmistä, joista äärimmäisessä köyhyydessä eli 35 prosenttia. Vuonna 2011 väkiluku oli noussut 7,1 miljardiin, joista äärimmäisessä köyhyydessä elävien määrä oli pudonnut 11 prosenttiin. YK määrittelee nykyisin tähän ryhmään ihmiset, jotka joutuvat tulemaan toimeen alle 1,9 Yhdysvaltain dollarilla päivässä.

Ilman Kiinassa tapahtunutta valtavaa kehitystä köyhyyden puolittaminen olisi jäänyt haaveeksi. Maailmanpankin mukaan maa on nostanut äärimmäisestä köyhyydestä yli 500 miljoonaa ihmistä viimeksi kuluneen kolmen vuosikymmenen aikana. Vuonna 1981 äärimmäisessä köyhyydessä eli 88 prosenttia kiinalaisista. Vuonna 2012 heidän määränsä oli vähentynyt 6,5 prosenttiin.

Köyhyyden vähenemistä on vauhdittanut pitkään jatkunut talouskasvu, joka on tarjonnut lisää työpaikkoja etenkin vientituotteita valmistavassa teollisuudessa. Myös valtion tulonsiirto-ohjelmat, esimerkiksi maaseudun asukkaiden eläkeohjelma, ovat auttaneet kaikkein köyhimpiä.

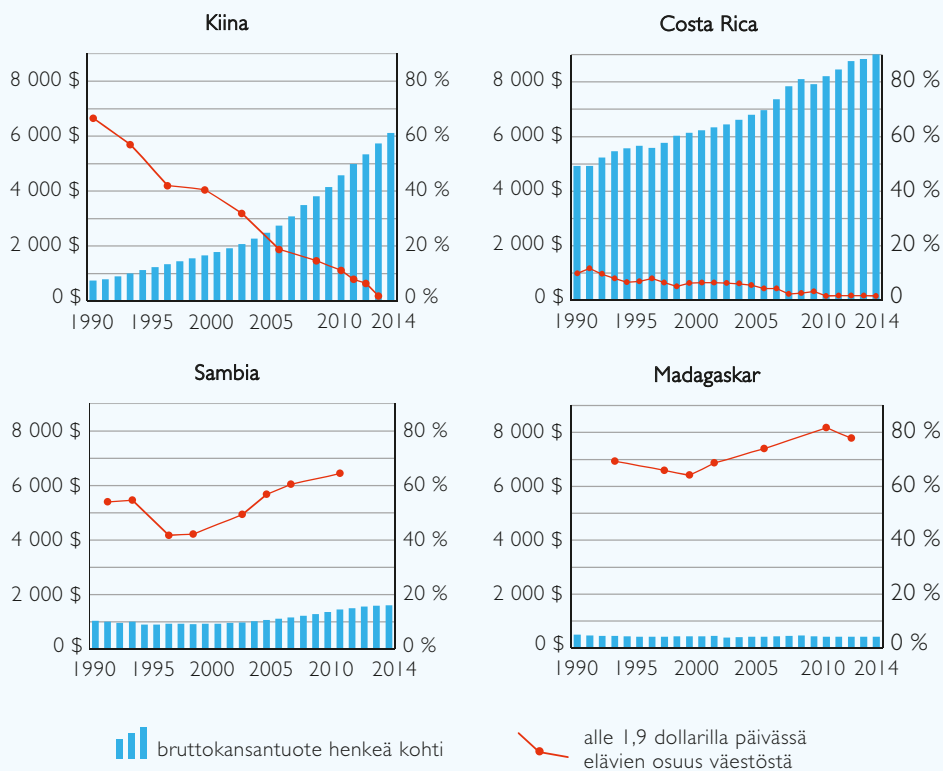
Eriarvoisuuden kasvua köyhyyden väheneminen ei ole kuitenkaan pysäyttänyt. Ripeästä kasvusta ovat hyötyneet eniten isot kaupungit ja rannikkoseutujen jo ennestään sisämaata vauraammat alueet. Kiinan maaseudulla ja etenkin vähemmistökansallisuuksien asuttamilla alueilla kehitys on ollut huomattavasti hitaampaa. Sosiaalisia ongelmia on aiheuttanut myös se, että kaupunkeihin muuttaneiden siirtotyöläisten ja heidän perheidensä mahdollisuudet saada esimerkiksi terveyspalveluja tai kunnollisia asuntoja ovat muuta väestöä heikommat.

Maata hallitsevan kommunistisen puolueen talouspolitiikka on perustunut markkinoiden vapauttamiseen ja vientituloja tuovan teollisuuden edistämiseen. Keskushallituksen tiukassa valvonnassa olevalla kasvulla on myös lieveilmiönsä. Suurkaupunkien ilmansaasteet ja raskaan teollisuuden saastuttamat maa-alueet ja vesistöt ovat niistä näkyvimpiä esimerkkejä.

Kiinalaisissa yrityksissä on tullut ilmi myös useita tapauksia työntekijöiden hyväksikäytöstä, jopa lapsityövoiman käytöstä. Niistä on syytetty myös monikansallisten yhtiöiden alihankkijoita. Pari vuotta sitten julkisuuteen nousi muun muassa Applelle ja Dellille elektroniikkaa valmistava taiwanilainen Foxconn, joka joutui myöntämään alaikäisten työntekijöiden käytön kiinalaisissa tehtaissaan.

Demokraattisiin muutoksiin tai kansalaisvapauksien paranemiseen Kiinan uudistukset eivät ole ulottuneet. Ihmisoikeusjärjestöt ovat arvostelleet maata erityisesti kansallisten ja uskonnollisten vähemmistöjen kohtelusta.

BRUTTOKANSANTUOTE JA KÖYHIEN OSUUS VÄESTÖSTÄ

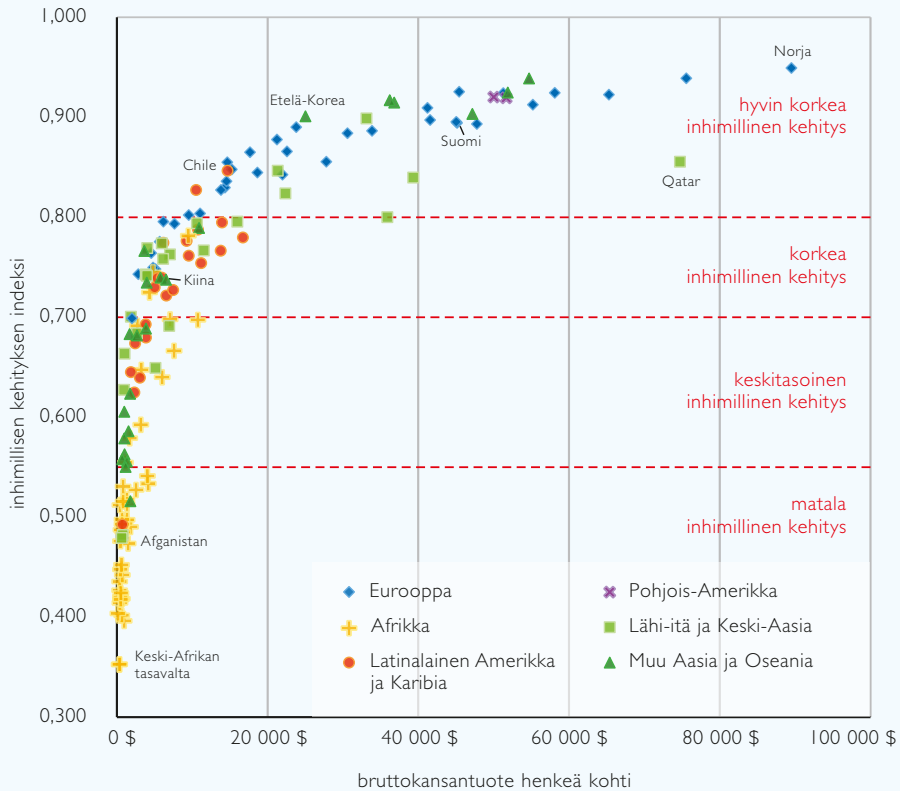

Lähde: Maailmanpankki (2017): World Development Indicators

Vaikka talouskasvun ja köyhyyden vähentymisen välillä on yhteys, maiden välillä on huomattavia eroja siinä, kuinka tehokkaasti kasvu lievittää köyhyyttä.

Esimerkiksi Sambian kehitys havainnollistaa, että pelkkä bruttokansantuotteen kasvu ei suoraan vähennä köyhyyttä: maan bruttokansantuote henkeä kohden on kasvanut useita prosentteja vuosina 1995–2010, mutta samaan aikaan alle 1,9 dollarilla päivässä elävien osuus maan väestöstä on kasvanut.

INHIMILLISEN KEHITYKSEN INDEKSI JA BRUTTOKANSANTUOTE HENKEÄ KOHDEN 2015

Lähde: YK:n kehitysohjelma (2016): Human Development Report 2016;
Maailmanpankki (2017): World Development Indicators / Maailmanpankki ja OECD

Tilastojen valossa maiden talouskasvulla (bruttokansantuote henkeä kohden) ja sijoittumisella inhimillisen kehityksen asteikolle on selkeä yhteys. On kuitenkin vaikea sanoa, onko talouskasvu inhimillisen kehityksen edellytys vai toisin päin, sillä inhimillinen kehitys ja talouskasvu tukevat toinen toisiaan. Kuitenkin vaikuttaa ilmeiseltä, että jos maan bruttokansantuote on kovin alhainen, kuten Keski-Afrikan tasavallassa, sen on vaikea saavuttaa kovin korkeaa inhimillisen kehityksen tasoa. Toisaalta kuvaaja osoittaa, että korkea tai hyvin korkea inhimillinen kehitys on mahdollista saavuttaa myös bruttokansantuotteen ollessa suhteellisen matalalla (alle 20 000 dollaria henkeä kohden), kuten Chilessä.

Kuvaaja havainnollistaa myös, että maanosien sisällä on huomattavia eroja maiden talouskasvussa sekä inhimillisen kehityksen asteessa. Esimerkiksi muutamat Euroopan maat jäävät niin BKT:n kuin inhimillisen kehityksen osalta jälkeen parhaimmin menestyvistä Afrikan maista.

Rikkaat kuluttavat eniten, mutta köyhyys ei tarkoita kestävyyttä

Lupaavia esimerkkejä Agenda 2030:n peräänkuuluttamasta talouskasvun ja ympäristöhaittojen irtikytkennästä on toistaiseksi vähän. Maailman bruttokansantuotte ja ihmiskunnan ekologinen jalanjälki ovat tähän saakka kasvaneet rinnakkain (ks. kuvaaja: *Maailman ekologinen jalanjälki ja bruttokansantuote 1961–2013* sivulla 28). Vastaavasti myös maiden inhimillisen kehityksen asteella ja ekologisella jalanjäljellä on selkeä yhteys, kuten kuvaaja *Inhimillisen kehityksen indeksi ja ekologinen jalanjälki henkeä kohden 2013* (sivulla 27) osoittaa. Globaalin kestävä kehityksen suurin haaste onkin irrottaa nämä kehityskulut toisistaan ja kehittää inhimillistä hyvinvointia maapallon ekologisten rajojen ehdoilla.

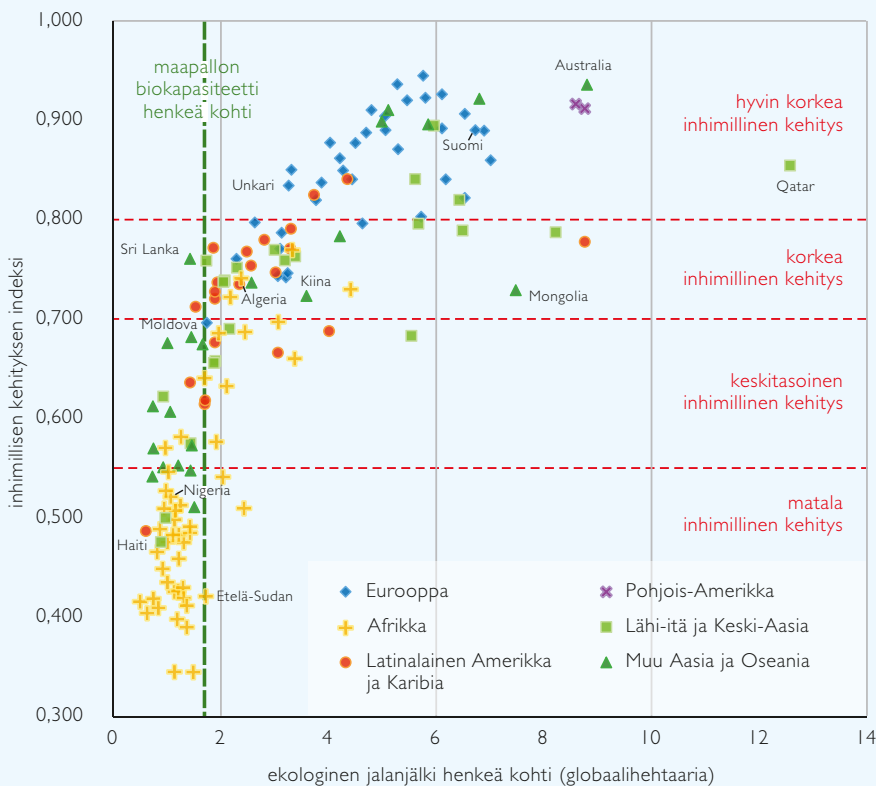
Myös yksilötasolla varallisuuden ja ekologisen jalanjäljen välillä on tilastollinen yhteys. Tämä johtuu siitä, että lisääntyvät tulot muuttuvat hyvin suoraviivaisesti kulutukseksi. Suomen osalta tämän voi nähdä suoraan Tilastokeskuksen aineistosta. Esimerkiksi vuoden 2012 kuluttajatutkimusaineiston perusteella rikkaimpaan kymmenykseen kuuluvat kotitaloudet tuottivat 2,4 kertaa enemmän kasvihuonekaasupäästöjä kuin köyhin kymmenys.²²

Toisaalta pienet tulot eivät välttämättä tarkoita, että henkilö eläisi ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Esimerkiksi Suomessa kaikkein pienituloisimpien ihmisten luonnonvarojen kulutus ylittää ympäristön kannalta kestävä tason, vaikka samalla heillä ei ole mahdollisuuksia kohtuullisen minimin mukaiseen kulutustasoon eikä välttämättömäksi määriteltyihin hyödykkeisiin ja palveluihin²³. Myös kehitysmaissa elävien ihmisten ympäristöjalanjäljissä voi olla suuria eroja riippuen esimerkiksi siitä, kuinka heidän käyttämänsä energia tuotetaan.

22 Nurmela Juha ja Mäenpää Ilmo (2014): Perustarpeet rasittavat ympäristöä eniten. Tieto ja Trendit 6/2014.

23 Hirvilampi, Tuuli; Laakso, Senja; Lettenmeier, Michael (2014): Kohtuuden rajat? Yksin asuvien perusturvan saajien elintaso ja materiaalijalanjälki. Sosiaali- ja terveyden tutkimuksia 132.

INHIMILLISEN KEHITYKSEN INDEKSI JA EKOLOGINEN JALANJÄLKI HENKEÄ KOHDEN 2013

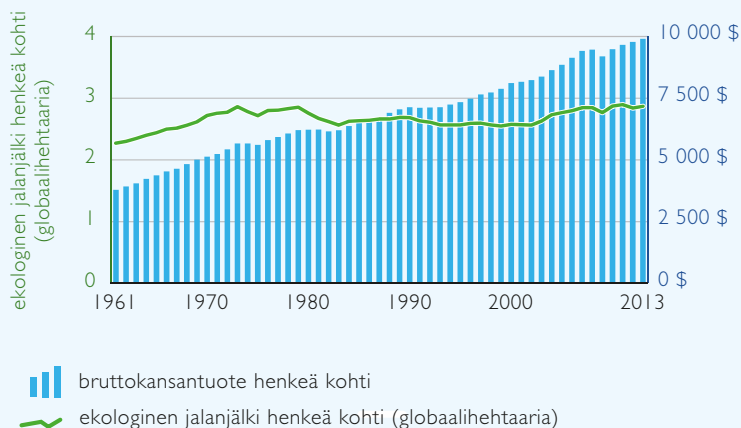
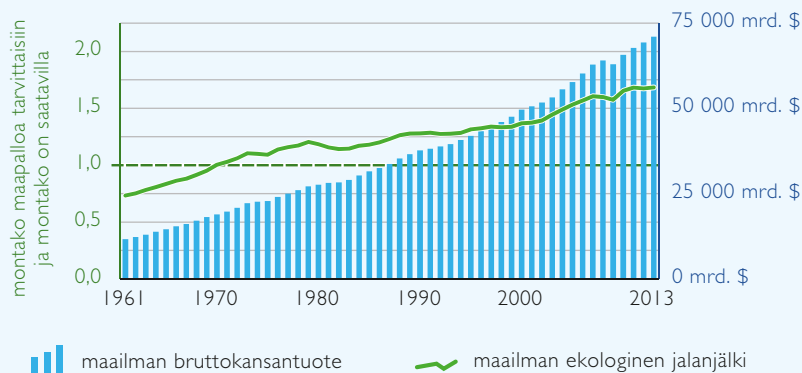

Oheinen kuvaaja kertoo maailman maiden sijoittumista inhimillisen kehityksen indeksillä ja maiden ekologisen jalanjäljen henkeä kohden. Agenda 2030:n hengen voisi kiteyttää pyrkimykseksi, että vuoteen 2030 mennessä kaikissa maissa olisi korkea inhimillinen kehitys ja niiden ekologisen jalanjäljen kattamiseen riittäisi yksi maapallo. Tällöin kaikki maailman maat sijoittuisivat kuvaajassa vasempaan ylänurkkaan.

Tällä hetkellä vasemmassa ylänurkassa on tyhjää, eli yksikään maailman maista ei samanaikaisesti saavuta hyvin korkeaa inhimillistä kehitystä ja mahdu ekologiselta jalanjäljeltään yhden maapallon rajoihin. Vihreän linjan vasemmalla puolella ja 0,7 HDI:n rajan yläpuolella on kaksi maata: Sri Lanka (vihreä kolmio) ja Dominikaaninen tasavalta (oranssi pallo).

Kuvaaja osoittaa kuitenkin myös kiinnostavia yhtäläisyyksiä ja eroja maiden välillä. Esimerkiksi Unkari ja Qatar ovat inhimillisen kehityksen osalta suunnilleen tasoissa, mutta Qatarin ekologinen jalanjälki on noin 4 kertaa suurempi kuin Unkarin. Etelä-Sudanilla ja Moldovalla taas on kutakuinkin sama ekologinen jalanjälki, mutta Moldova on inhimillisen kehityksen indeksillä paljon korkeammalla.

EKOLOGINEN JALANJÄLKI JA BRUTTOKANSANTUOTE

Lähde: Global Footprint Network (2017), National Footprint Accounts; Maailmanpankki (2017), World Development Indicators / Maailmanpankki ja OECD

Kuvaaja maailman ekologisen jalanjäljen ja koko maailman bruttokansantuotteen kehityksestä 1961–2013 osoittaa molempien kasvaneen samanaikaisesti kyseisellä ajanjaksolla. Toisaalta jos tarkastellaan ekologisen jalanjäljen ja bruttokansantuotteen kehitystä henkeä kohden, yhteys ei ole yhtä selkeä. Ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on kasvanut 1960-luvun alun jälkeen 0,75 maapallosta nykyiseen 1,7 maapalloon, mutta henkeä kohden tarkasteltu ekologinen jalanjälki on edelleen suunnilleen sama kuin se oli vuonna 1970. BKT:n ja ekologisen jalanjäljen kehityksen suhde ei siis ole yksiselitteinen.

Kestävän kehityksen tavoitteet kytkeytyvät erottamattomasti myös kysymykseen maapallon rajallisten resurssien oikeudenmukaisesta hyödyntämisestä. Olisi kohtuutonta, jos osa ihmiskunnasta ei saisi tavoitella edes perustarpeidensa täyttämistä ja toiset voisivat jatkaa luonnonvarojen liikakulutukseen perustuvaa elämäntapaansa. Ainoa kestävä ratkaisu on pyrkiä pienentämään samaan aikaan ihmiskunnan yhteistä ekologista jalanjälkeä sekä eroja maiden ja ihmisten luonnonvarojen kulutuksessa.

Resurssien käytön ekologisen kestävyuden ohella on varmistettava, että luonnonvarojen hyödyntämisen hedelmät kohdistetaan esimerkiksi kansalaisten terveyden, koulutuksen ja hyvinvoinnin ylläpitoon ja parantamiseen. Tällä hetkellä tämä ei ole itsestään selvää. Afrikan maista Nigeria ja Botswana tarjoavat havainnolliset esimerkit siitä, kuinka eri tavoin luonnonrikkauksiin perustuvan talouskasvun hyödyt voivat jakautua (ks. sivu 30 *Luonnonvarat korruptioon – tai kansan eduksi*).

Luonnonvarat korruptioon – tai kansan eduksi

Nigeria ja Botswana ovat Afrikassa ääriesimerkkejä valtavista luonnonvaroista saatujen tulojen käytöstä. Nigeriassa öljyvarat ovat huppenneet poliittisen ja taloudellisen eliitin taskuihin. Botswana on käyttänyt timanteista tulleet rahat kansalaistensa palvelujen parantamiseen.

Nigeria on kymmenenneksi suurin öljyntuottaja maailmassa. Vuonna 2014 Nigerian viralliset öljytulot olivat 55,5 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Vuonna 2016 maan valtiontalouden tilintarkastajat ilmoittivat, että valtiollinen öljy-yhtiö NNPC on jättänyt tilittämättä 16 miljardin dollarin öljytulot valtion kassaan. Rahoja ei ole pystytty jäljittämään.

Julkisuuteen nousut tapaus on vain jäävuoren huippu korruptiosta ja taloudellisista väärinkäytöksistä, joiden vuoksi Nigeria on menettänyt öljytuloja todennäköisesti satoja miljardeja dollareita viimeksi kuluneen 50 vuoden aikana. Samaan aikaan kansan enemmistön elintasossa on tapahtunut vain vähän parannusta. Runsaat 50 prosenttia väestöstä elää äärimmäisessä köyhyydessä. Henkeä kohti laskettu kansantulo on runsaat 2 600 dollaria vuodessa, samaa tasoa kuin mineraalivaroiltaan niukassa Bhutanissa.

Resurssikirouksen nimellä tunnettua ilmiötä on Nigeriassa selitetty epävakailla poliittisilla oloilla ja heiveröisellä hallinnolla. Tehokkain tapa päästä osalliseksi öljyrikkauksista on pyrkiä poliittiseen valtaan. Lisäksi armeija on ollut maassa vahva vallankäyttäjä. Lähes 190 miljoonan asukkaan maata repivät myös etniset jännitteet eri alueiden välillä sekä eriarvoistumisesta kumpuavat väkivalta ja terrorismi.

Öljyn rajut hintaheilahtelut ovat vaikeuttaneet valtiontalouden hoitoa entisestään. Öljytulojen ehtyessä hallitukset turvautuivat velanottoon. Valtavan velkataakan helpottamiseksi Nigerian oli nieltävä kansainvälisten rahoittajien tiukat sopeutusohjelmat, jotka heikensivät entisestään väestön enemmistön peruspalveluja.

Botswanassa kehitys on kulkenut toiseen suuntaan. Vuonna 1967, vuosi maan itsenäistymisen jälkeen, eteläisen Afrikan valtion maaperästä löytyivät maailman rikkaimpiin kuuluvat timanttiesiintymät. Viidessä vuosikymmenessä Botswana on noussut köyhyydestä keskituloiseksi kehitysmaaksi. Henkeä kohti laskettu kansantulo on lähes 6 400 dollaria vuodessa, mikä on samaa tasoa kuin eurooppalaisessa Montenegrossa. Poliittisen eliitin ulkomaisten pankkitilien sijaan timanteista saadut varat on sijoitettu infrastruktuurin rakentamiseen, koulutukseen ja terveydenhoitoon.

Botswanan välttymistä resurssikiroukselta on selitetty terveellä talouspolitiikalla. Timanteista saadut varat on sijoitettu vuosien varrella suunnitelmallisesti. Nousukausien aikana kulutusta ei ole lisätty holtittomasti, vaan osa varoista on laitettu pitkän aikavälin rahastoihin. Niiden tavoitteena on etsiä vaihtoehtoisia elinkeinoja timanteille, joiden odotetaan ehtyvän vuoden 2050 tienoilla.

Valtapuolue BDP on hallinnut Botswanaa itsenäistymisestä lähtien, mutta maassa on useita puolueita ja kohtalaisen hyvin toimiva demokratia. Vallanpitäjät ovat sitoutuneet käyttämään julkisia varoja vastuullisesti. Lahjontaan maassa suhtaudutaan kielteisesti. Hyvää hallintoa ja demokratiaa ovat vahvistaneet 2,3-miljoonaisen väestön suhteellisen korkea koulutustaso. Botswanan myönteistä kehitystä varjostaa hiv/aids-epidemia. Joka viides aikuinen on hiv-positiivinen. Maa on kuitenkin luvannut kustantaa hiv-lääkityksen kaikille kansalaisilleen.

Kasvun tavoittelusta kestäväan hyvinvointiin

Maapallon ekologisen kestävyuden rajat on jo monelta osin ylitetty. Luonnonvarojen kuluksella ja ympäristöön kohdistuvalla rasituksella ei ole enää varaa kasvaa, vaan kulutusta on päinvastoin vähennettävä. Kun otetaan huomioon huomattavat erot ihmisten ja yhteiskuntien luonnonvarojen kulutuksessa, on kohtuullista vaatia, että luonnonvarojen kulutusta on vähennettävä huomattavasti niissä maissa, joiden ekologinen jalanjälki on jo nyt suuri.

Erään arvion mukaan kestävä ja globaalisti oikeudenmukainen luonnonvarojen käytön taso tarkoittaisi keskimääräisen suomalaisen luonnonvarojen käytön vähentämistä noin viidesosaan nykyisestä.²⁴ Tällainen muutos tarkoittaisi perustavanlaatuisia muutoksia niin elämäntapaamme kuin talous- ja yhteiskuntajärjestelmäämme. Esimerkiksi nykyisen hyvinvointiyhteiskuntamme rahoitus pohja on käytännössä täysin riippuvainen talouskasvusta, joka puolestaan on tiiviisti kytköksissä luonnonvarojen runsaaseen käyttöön²⁵.

On kuitenkin hyvä huomata, että bruttokansantuotteella mitattavan talouskasvun ja materiaalsen elintason kehitys ei suoraan viivaisesti lisää ihmisten kokemaan hyvinvointia. Tulojen ja kulutusmahdollisuuksien kasvu lisää tyytyväisyyttä suhteellisesti eniten alhaisimmissa tuloluokissa, mutta tietyn tulo- ja kulutustason saavuttamisen jälkeen yhteys heikkenee ja ihmisten kokema hyvinvointi voi jopa heikentyä tulojen kasvusta huolimatta. Tämän niin kutsutun Easterlinin paradoksin havaitsi yhdysvaltalainen taloustieteilijä **Richard Easterlin** jo vuonna 1974 ja sama löydös on esiintynyt muissa tutkimuksissa myös tämän jälkeen. Havaintoa on selitetty sillä, että ihminen tottuu hyvin nopeasti tulojen kasvuun ja sen tuomaan lisääntyneeseen materiaaliseen vaurauteen, eikä vauraus enää tuota hänelle mielihyvää. Mersulla joutuu jonottamaan ruuhkassa ihan yhtä lailla kuin Toyotalla.²⁶

Luonnonvarojen kulutuksen pienentämisen kestäväälle tasolle ei välttämättä tarkoittaisi elämänlaadun tai hyvinvoinnin laskua,

Kohtuutalous haastaa kasvutalouden

Talouskasvun tavoittelusta luopuminen ja mahdollisuudet rakentaa hyvinvointia ilman jatkuvaa kasvua liitetään erityisesti kohtuutalous- eli degrowth-ajatteluun. Kohtuutalouden eli degrowth-ajattelun lähtökohtana on välttämättömyys etsiä vaihtoehtoja kasvutaloudelle, joka johtaa yhä pahenevaan ympäristökriisiin. Samalla se korostaa, että hyvän elämän edellytykset eivät ole riippuvaisia talouden ja kulutusmahdollisuuksien kasvusta. Degrowthin puolestapuhujia yhdistää ajatus vapaaehtoisesta ja hallitusta talouskasvun rajoittamisesta sekä ennakoivasta tuotannon ja kulutuksen vähentämisestä ekologisen kestävyuden ja oikeudenmukaisuuden nimissä. Kasvutaloudesta irtautumiseen liittyy vahvasti myös kulttuurinen ulottuvuus. Kohtuutaloudessa hyvän elämän aineksia ovat esimerkiksi sosiaaliset suhteet, yhteisvarallisuus ja merkityksellinen toiminta¹.

24 Lettenmeier, M.; Liedtke, C.; & Rohn, H. (2014): Eight tons of material footprint—suggestion for a resource cap for household consumption in Finland. *Resources*, 3 (3).

25 Joutsenvirta, Maria; Hirvilampi, Tuuli; Ulvila, Marko ja Wilen, Kristoffer (2016): Talous kasvun jälkeen. Gaudeamus.

26 Joutsenvirta, Maria; Hirvilampi, Tuuli; Ulvila, Marko ja Wilen, Kristoffer (2016): Kasvutalouden myytit purettuina. Teoksessa: Talous kasvun jälkeen. Gaudeamus.

1 Järvensivu, Paavo (2015): Degrowth. Teoksessa: Talouden uudet muodot. Toim. Mikko Jakonen ja Tiina Silvasti. Into.

vaikka siihen liittyisi esimerkiksi talouskasvun hidastumista tai jopa hiipumista. Tärkeää olisi kuitenkin, että muutos olisi hallittu eikä romahdus. Tärkeä osa tätä hallittua uudistusta on uudenlaisten hyvinvointia ja toimeentuloa tukevien instituutioiden rakentaminen. Koska muutos ei tapahdu hetkessä, olisi suotavaa, että kestävä kehityksen tavoitteet kannustaisivat Suomen kaltaiset vauraat maat tutkimaan ja kehittämään ratkaisuja, joilla rakentaa aidosti kestävää hyvinvointia. Samalla näiden maiden tulisi pienentää luonnonvarojen kulutusta globaalisti tarkastellen oikeudenmukaiselle tasolle.

Saattaa olla, että meidän on joka tapauksessa uudistettava talousjärjestelmäämme, joka vaatii toimiakseen jatkuvaa kasvua. Vuoden 2008 talouskriisin jälkeen talous maailmassa ei ole kasvanut samaan tahtiin kuin ennen kriisiä. Joidenkin arvioiden mukaan olemme siirtyneet hitaan kasvun tai jopa nollakasvun aikaan. Esimerkiksi Kansainvälisen valuuttarahasto IMF:n asiantuntijat ovat varoitelleet, että pitkälle kehittyneiden maiden bruttokansantuotteen hidas tai jopa olematon hidas kasvu saattaa olla uusi normaalitila²⁷. Jos elämme kasvun jälkeistä aikaa, nykyinen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä on pahoissa vaikeuksissa. Samalla uusi tilanne pakottaa ihmiskunnan miettimään uudestaan talouskasvun ja kestävä hyvinvoinnin suhdetta.

Bruttokansantuote ei kerro hyvinvoinnista

Kestävää kehitystä tavoiteltaessa on tarpeen suunnata huomio bruttokansantuotteena mitattavasta talouskasvusta taloudellisen kehityksen kestävyteen ja kokonaisvaikutuksiin. Jos esimerkiksi hallinnossa ja päätöksenteossa tarkasteltaisiin talousvaikutusten rinnalla sosiaalista ja ekologista kehitystä, tämä heijastuisi varmasti myös käytännön politiikkaan. Tällä hetkellä bruttokansantuote (BKT) on kuitenkin ensisijainen mittari, jonka valossa kansakuntien kehitystä ja hyvinvointia tarkastellaan ja vertaillaan. Vastaavasti BKT:n kasvu nähdään usein edellytyksenä hyvinvoinnin kasvattamiselle.

BKT ei kuitenkaan ole varsinainen hyvinvoinnin mittari, vaan se kertoo taloudellisesta toimeliaisuudesta. Vaikka BKT:n kasvu usein kytkeytyy esimerkiksi kansakunnan terveyden tai koulutustason kehitykseen, on kansakunnan tuloista hankala tehdä johtopäätöksiä sen hyvinvoinnista. Esimerkiksi öljyonnettomuus tai luonnonkatastrofi, tautiepidemia tai sota voi näkyä BKT:n kasvuna, koska jälkien siivoaminen on taloudellista toimintaa. BKT ei myöskään ota huomioon maan sisäisiä tulo- ja varallisuuseroja. Se, mikä BKT:n valossa näyttäytyy myönteisenä kehityksenä, voi todellisuudessa heikentää ihmisten elinolosuhteita ja hyvinvointia.

BKT:n puutteet hyvinvoinnin mittarina on tunnustettu pitkään ja keskustelua BKT:lle vaihtoehtoisista tai sitä täydentävistä mittareista on käyty niin YK:ssa, OECD:ssa, Euroopan unionissa kuin yksittäisissä valtioissakin. Tavoite kehittää BKT:lle vaihtoehtoisia kehityksen mittareita on kirjattu kansainväliseen Agenda 2030 -toimintaohjelmaan (tavoite 17.19) ja kehitysrahoitusta koskevaan Addis Abeban toimintaohjelmaan (Addis Ababa Action Agenda).

27 Obstfeldt, Maurice (2016): World Economy: Moving Sideways. <https://blog-imfdirect.imf.org/2016/10/04/the-world-economy-moving-sideways/> (luettu 26.4.2017)

BKT:n rinnalle on jo kehitetty erilaisia laajempia kehityksen ja hyvinvoinnin mittareita, jotka kiinnittävät taloudellisen kehityksen rinnalla huomiota myös sosiaalisiin ja ekologisiin seikkoihin. Näistä tunnetuimpia ovat esimerkiksi aidon kehityksen indikaattori (Genuine Progress Indicator, GPI), inhimillisen kehityksen indikaattori (Human Development Index HDI) tai Happy Planet Index (HPI). Yhdestäkään muusta mittarista ei toistaiseksi ole ollut BKT:n aseman haastajaksi. Osin tämä liittyy siihen, että vaihtoehtoisten mittareiden tarkkuudessa ja soveltuvuudessa on ollut ongelmia. Joskus uusien mittareiden tarjoamat tulokset ovat myös yllättäviä: Esimerkiksi GPI:n valossa Suomen hyvinvointi on kasvanut 1990-luvun alkuun saakka, mutta sitten kääntynyt laskuun ja pudonnut 1970-luvun tasolle²⁸. Käännök-

28 Sitra (2013): Kestämätön käy kalliiksi. Kymmenen teesiä kestävään talouteen. Toim. Miia Savaspuro ja Julia Jousilahti.

sen syynä ovat muun muassa ympäristöhaittojen lisääntyminen sekä yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvu²⁹.

Olisi kuitenkin tärkeää, että esimerkiksi poliittisessa päätöksenteossa hyödynnettäisiin BKT:n ohella myös muita hyvinvoinnin mittareita huomattavasti nykyistä laajemmin. Uudet mittarit auttavat näkemään yhteiskunnan ekologisen, sosiaalisen ja taloudellisen ulottuvuuden kytkökset ja tekemään kestävästä kehityksen mukaista politiikkaa.

Ihmisarvoista työtä ja kestävästä toimeentuloa

Kestävästä kehityksen tavoitteet ja kestävästä talousjärjestelmän kehittäminen kytkeytyvät tiiviisti työelämän pelisääntöjen uudistamiseen ja kestävämpien toimeentulojärjestelmien kehittämiseen. Työpaikkojen luomisen ja työllistämisen rinnalla on tarkasteltava työn ekologista ja sosiaalista kestävyttä. Lisäksi on pohdittava keinoja turvata kohtuullinen toimeentulo ihmisille, jotka syystä tai toisesta eivät pysty hankkimaan elantoaan työskentelemällä.

Kestävästä kehityksen tavoitteisiin sisältyy tavoite edistää työllisyyttä sekä säällistä ja ihmisarvoista työtä. Säällisen työn tavoite nojaa kansainvälisen työjärjestön ILO:n säällisen työn (decent work) määritelmään, jonka mukaan työn on taattava tekijöilleen elämiseen riittävä toimeentulo, työskentely ei saa vaarantaa tekijänsä henkeä ja terveyttä ja työskentelyn on oltava vapaasti valittua, eli se ei saa olla pakko- tai orjatyötä. Lisäksi työntekijöillä on oltava oikeus järjestäytymiseen ja mielipiteensä ilmaisuun, riittävään lepoon sekä vapaa-aikaan.

Tällä hetkellä ollaan vielä kaukana tavoitteen saavuttamisesta. On arvioitu, että vain noin puolet maailman työntekijöistä tekee ILO:n määritelmän mukaista ihmisarvoista tai säällistä työtä. Etelä-Aasiassa ja Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa säällistä työtä tekee vain noin neljännes työntekijöistä, naisista sitäkin harvempi.³⁰ Noin viidennes maailman työntekijöistä elää uurastuksestaan huolimatta äärimmäisessä köyhyydessä. Miljoonat ihmiset kuolevat ja vammautuvat vuosittain työtehtävissään ja arviolta 21 miljoonaa ihmistä työskentelee pakotyössä³¹. ILO:n arvion mukaan maailmassa on yli 150 miljoonaa lapsityöläistä³².

Vaikka säällisen työn periaatteista vallitsee vahva yksimielisyys, haasteena ovat globaalien talouden rakenteet. Esimerkiksi monien teollisuustuotteiden valmistus on siirtynyt maihin, joissa palkkataso on alhainen ja työntekijöiden suoja heikko. Kuten tässäkin julkaisussa mainitut esimerkit Kiinasta tai Nigeriasta muistuttavat, myös nopeasti kasvavissa talouksissa miljoonat ihmiset työskentelevät ala-arvoisissa ja vaarallisissa olosuhteissa, palkalla joka ei riitä kohtuulliseen elintason. Vauraammassa maissa puolestaan on huolestuttu tuotannon ja työpaikkojen siirtymisestä alhaisen palkkatason ja keuhkojen työehtojen maihin.

29 Joutsenvirta, Maria; Hirvilampi, Tuuli; Ulvila, Marko ja Wilen, Kristoffer (2016): Kasvutalouden myytit purettuina. Teoksessa: Talous kasvun jälkeen. Gaudeamus.

30 Global.Finland.fi: Ihmisarvoista työtä <http://www.global.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=42634> (luettu 11.4.2017)

31 International Labour Organization: Forced labour, modern slavery and human trafficking <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm> (luettu 11.4.2017)

32 Marking progress against child labour - Global estimates and trends 2000-2012/ International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). 2013.

Säällisen työn tavoite edellyttää toteutuakseen työlainsäädännön vahvistamista ja toimia, joilla varmistetaan, etteivät esimerkiksi yritykset ja niiden omistajat pääse hyödyntämään ja hyväksikäyttämään työntekijöiden heikkoa asemaa ja puutteellista oikeusturvaa. Lisäksi tarvitaan säädöksiä ja rakenteita työntekijöiden oikeuksien ja toimeentulon turvaamiseksi. Kestävien ja säällisten työpaikkojen luomisen ohella kestävän kehityksen tavoitteet haastavat pohtimaan ja kehittämään yhteiskuntapoliittisia uudistuksia, joilla turvataan kohtuullinen toimeentulo niille, jotka syystä tai toisesta ovat työelämän ulkopuolella tai joiden palkka ei riitä elämiseen.

Työntekijöiden oikeuksien turvaaminen ja ihmisarvoisen työn edistäminen nivoutuvat yritysten vastuullisen toiminnan varmistamiseen. Esimerkiksi yritysten ihmisoikeusvastuuta koskeva sääntely ei ole pysynyt talouden globalisaation vauhdissa. Kansainvälisiä tuotantoketjuja, joissa raaka-aineiden tuotanto, tuotteiden valmistus, markkinointi ja kulutus tapahtuvat eri puolilla maailmaa, on vaikea seurata saati varmistaa vastuullisuus tuotannon eri vaiheissa. Vaikka monet yritykset pyrkivät toimimaan vastuullisesti, vapaaehtoisuuteen perustuva yritysvastuu ei riitä haastamaan globaalin talousjärjestelmän voitontavoittelun logiikkaa. Niin kauan kuin ihmis- ja työoikeuksien polkeminen on kannattavaa, sitä myös tapahtuu.

Yksi tärkeä askel ihmisarvoisen työn edistämiseksi olisikin kehittää ja edistää kansallisella ja kansainvälisellä tasolla lainsäädäntöä, joka velvoittaisi kansainvälisesti toimivat yritykset varmistamaan tuotanto- ja hankintaketjunjensa vastullisuuden sekä ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden. Tehokas tapa varmistaa työntekijöiden ihmisarvoinen kohtelu tuotantoketjujen kaikissa vaiheissa on edistää paikallisten, työntekijöitä aidosti edustavien ammattiliittojen toimintaa. Ammattiliitot, jotka ovat läsnä tehtaiden päivittäisessä arjessa neuvottelu- ja valvontaosapuolina, pystyvät seuraamaan työntekijöiden oikeuksien toteutumista sekä edesauttamaan työskentelyolosuhteiden parantamista.

Suomessa ja muissa vauraissa Euroopan maissa on viime vuosikymmeninä havahduttu siihen, että säännölliseen palkkatyöhön ja pitkiin työsuhteisiin nojaava yhteiskuntamalli on murroksessa ja yhä useampi ihminen tekee tilapäistöitä, työllistää itse itsensä tai vaihtaa ammattia useaan kertaan elämänsä aikana. Lisäksi monet ihmiset ovat jääneet työttömiksi ja toisaalta monet työssäkäyvät kokevat työmääränsä kohtuuttoman suureksi. Myös automatisaatio ja digitalisaatio muovaavat työn tarvetta, tarjontaa ja sisältöjä. Nämä seikat yhdistettynä globaalin ekologisen kriisin ja eriarvoisuuden haasteisiin vaativat työtä ja toimeentuloa koskevien ajattelutapojen ja instituutioiden uudista-

Työelämän tasa-arvoon vielä matkaa

Kestävän kehityksen tavoitteet ihmisarvoisen työn turvaamisesta ja eriarvoisuuden poistamisesta kytkeytyvät monin tavoin toisiinsa. Maiden sisällä vallitseva eriarvoisuus ilmenee esimerkiksi naisten miehiä huonompana asemana, palkkauksena ja kohteluna työmarkkinoilla.

Maailman työssä käyvistä köyhistä yli puolet on naisia. He työskentelevät tyypillisesti epävirallisissa, epävarmoissa työsuhteissa ja tekevät fyysisesti raskasta ja jopa vaarallista työtä. Suuri osa naisista ei saa työstään elämiseen riittävää palkkaa ja heille maksetaan huonompaa palkkaa kuin vastaavaa työtä tekeville miehille¹.

Naisten asemaa heikentävät myös sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, jotka esimerkiksi rajoittavat naisten koulutautuumista ja työllistymistä. Lisäksi naiset tekevät yhä valtaosan palkattomasta koti- ja hoivatyöstä, joka kuitenkin jää näkymättömiin esimerkiksi tarkasteltaessa taloutta bruttokansantuotteen valossa.

¹ Action Aid (2015): Close the gap! The cost of inequality in women's work.

mista. Viime vuosina Suomessakin on keskusteltu runsaasti siitä, kuinka esimerkiksi työttömyys- ja perusturva voitaisiin uudistaa vastaamaan paremmin nykyisiä tarpeita.

Yksi kestävämpään hyvinvointi- ja talouskäsitkseen liittyvä uudistusehdotus on työajan lyhentäminen. Ajatushautomo New Economics Foundation on esittänyt, että siirtyminen 21 tunnin työviikkoon ratkaisisi työttömyyden ja ylikulutuksen ongelmia sekä lisäisi ihmisten koettua hyvinvointia. Aineellinen kulutus pienenesi työtuntien (ja -tulojen) vähentyessä, mutta ihmisillä olisi vastaavasti aikaa panostaa elämänlaatuun, kuten perheeseen, harrastuksiin sekä terveellisiin ja ekologisiin elämäntapoihin.

Haasteiden ja uudistustarpeiden ohella on hyvä tunnistaa ja nostaa esiin hyviä ja toimivia ratkaisuja, jotka edistävät kestävästä toimeentuloa ja joista voidaan ottaa oppia muuallakin. Esimerkiksi Suomen kaltaisella hyvinvointivalttiolla on erinomainen pohja uudistaa työmarkkinoita ja toimeentulojärjestelmää vastaamaan kestävä kehityksen tavoitteita. Suomalainen hyvinvointivaltio tulonsiirtoineen voi toimia kannustavana esimerkkinä monille köyhille ja keskitulon maille niiden kehittäessä omaa sosiaalipolitiikkaansa.

Taloudellista tasa-arvoa verotuksen avulla

Kehitysmaiden oman verotuskyvyn parantaminen on noussut keskeiseksi kansainvälisen kehityspolitiikan teemaksi, sillä ilman verotulojen lisäystä monien kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttaminen on mahdotonta. Verotuksen kehittäminen on myös keskeinen keino lievittää taloudellista eriarvoisuutta. Lisäksi oikein toteutetun verotuksen avulla voidaan ohjata kansalaisia ja yrityksiä toimimaan ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Erityisen tärkeää on puuttua kansainväliseen veronkiertoon ja aggressiiviseen verosuunnitteluun.

Valtioiden kyky kerätä veroja yrityksiltä ja kansalaisilta vaihtelee suuresti. Teollisuusmaiden järjestön OECD:n mukaan Suomen kokonaisveroaste, eli julkisen sektorin keräämien verojen ja veronluonteisten maksujen yhteissumma suhteessa bruttokansantuotteeseen oli 44 prosenttia vuonna 2015, kun se esimerkiksi Meksikossa oli 17,4 prosenttia ja Afganistanissa selvästi alle 10 prosenttia. Monissa muissa kehitysmaissa verotuloja saadaan kerättyä vieläkin vähemmän suhteessa kansantalouden kokoon.

Kehitysmaat menettävät valtavia summia saamattomien verotulojen vuoksi. Tähän ovat syynä kansainvälinen veronkierto ja aggressiivinen verosuunnittelu, heikot verojärjestelmät ja verovarojen väärinkäyttö, jotka murentavat hyvinvoinnin, toimivien yhteiskuntien ja kestävä kehityksen edellytyksiä.

Kehitysjärjestö Oxfam arvioi, että Afrikan maiden eliitti on siirtänyt kansainvälisiin veroparatiiseihin lähes kolmasosan varallisuudestaan, noin 500 miljardia dollaria. Tämän vuoksi Afrikan maat menettävät joka vuosi 14 miljardin dollarin verotulot. Summalla voitaisiin kustantaa terveydenhuolto neljälle miljoonalle lapselle ja palkata lisää opettajia, jolloin kaikki maanosan lapset pääsisivät kouluun.

Paikallisen eliitin ohella veronkiertoon osallistuvat monikansalliset yritykset ja ulkomaiset sijoittajat. On arvioitu, että kehitysmaista pakenee vuosittain jopa satoja miljardeja euroja

Bolsa Família nosti miljoonia köyhyydestä

Brasiliassa jyrkät tuloerot juontavat juurensa siirtomaa-aikaan. Kuilu omistavan luokan ja köyhän väestönsosan välillä leveni entisestään 1900-luvulla, kun sotilaiden ja oikeistopuolueiden johtamat hallitukset harjoittivat vaurasta väestöä hyödyttävää talouspolitiikkaa.

Tulonsiirtoja Brasilian köyhälle väestönsalle alettiin kehittää 1990-luvun puolivälissä. Todelinen käänne tapahtui, kun presidentiksi valittu työväenpuolueen **Luiz Inácio Lula da Silva** lähti kuromaan umpeen räikeitä elintasoeroja. Keskeinen työkalu on ollut vuodesta 2003 lähtien Bolsa Família -ohjelma, jonka kautta jaetaan käteistukea kaikkein köyhimmille perheille. Ehtona on, että perheiden lapset käyvät koulussa sekä säännöllisissä neuvolatarkastuksissa ja rokotuksissa.

Tulonsiirto vastaa keskimäärin kymmentä prosenttia perheen normaaleista tuloista.

Ohjelma on parantanut huomattavasti lasten koulussa käyntiä, terveyttä ja ravitsemusta. Maailmanpankin mukaan Brasilian taloudellinen ja sosiaalinen kehitys nosti 29 miljoonaa ihmistä köyhyydestä vuosina 2003–2014. Samaan aikaan myös eriarvoisuus väheni tuona aikana selvästi. Brasilialaisten tulotaso nousi vuosikymmenessä keskimäärin 4,5 prosenttia vuodessa, mutta köyhimmän väestönsosan (40 prosenttia väestöstä) tulot nousivat keskimäärin 7,5 prosenttia.

Bolsa Família on ollut malliesimerkki niin sanotuista ehdollisista tulonsiirto-ohjelmista. Brasiliasta on haettu mallia muun muassa Afrikan maissa tehtyihin sosiaaliohjelmiin.

Bolsa Família:n menestyksestä huolimatta Brasilia on edelleen yksi maailman epätasa-arvoisimmista maista, kun mittarina käytetään YK:n kehitysohjelman UNDP:n tulonjakautumista mittaavaa Gini-kerrointa.

Lisähuolia aiheuttaa Brasilian talouden ajautuminen lähistoriansa syvimpään lamaan. Maailmanpankin mukaan köyhyyden vähentyminen ja tuloerojen kaventuminen pysähtyivät vuonna 2015, jolloin maan kansantuote supistui 3,8 prosenttia. Keskeinen syy talousvaikeuksiin on Brasilian tuottamien öljyn, mineraalien ja maataloustuotteiden hintojen lasku etenkin Kiinan heikentyneen kysynnän vuoksi. Epävarmuutta talouteen tuovat myös korruptioskandaalit, jotka johtivat presidentti **Dilma Rousseffin** viraltapanoon vuonna 2016.

verottamatonta pääomaa³³. Määrä on suurempi kuin kehitysmaihin suuntautuva virallinen kehitysapu, joka on kaikkiaan noin 120 miljardia euroa³⁴.

Kehitysmaiden oman tulonhankinnan ja erityisesti verotuskyvyn vahvistaminen on nousut keskeiseksi teemaksi, kun on pohdittu YK:ssa sovittujen kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista.

Myös kehitysyhteistyön rahoittajat ovat lisänneet erilaisten verohankkeiden tukemista. Esimerkiksi Suomi rahoitti kehitysmaiden verotuskyvyn vahvistamiseen tähtääviä hankkeita seitsemällä miljoonalla eurolla vuonna 2015 ja on sitoutunut kaksinkertaistamaan tukensa vuoteen 2020 mennessä.

Kulutusverot ovat tärkeä tulonlähde kehitysmailla, mutta niiden korottaminen usein syventää eriarvoisuutta. Esimerkiksi elintarvikkeiden hintaan lisättävän arvonlisäveron nosto rasittaa suhteessa eniten köyhää väestöosaa ja usein perheiden hankinnoista vastaavien naisten taloutta. Verotusta kehitettäessä sen pääpaino tulisikin kohdistaa yrityksiin ja kehitysmaiden omaan eliittiin.

Kehitysmaat ovat teollisuusmaita riippuvaisempia monikansallisten yritysten maksamista veroista, tullimaksuista ja luonnonvarojen hyödyntämisestä saatavista rojalteista. Samalla köyhät maat ovat kuitenkin myös kaikkein haavoittuvimpia suuryritysten verovälttelylle. YK:n kauppaj- ja kehityskonferenssin (UNCTAD) mukaan kehitysmaat menettävät monikansallisten yritysten verovälttelyn vuoksi vähintään 100 miljardia dollaria vuodessa. Kehitysmaiden verotuksen tehostaminen ei yksin riitä ongelman ratkaisuun. Siihen tarvitaan myös kansainvälistä yhteistyötä. On hyvä muistaa, että osa niin kutsutuista veroparatiiseista on

33 Global Financial Integrity (2015): Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013.

34 OECD (2016): Development Co-operation report 2016: The Sustainable Development Goals as Business Opportunities.

Edistysaskelia verotuksen vahvistamisessa

Köyhienkin maiden olisi mahdollista kerätä nykyistä enemmän verotuloja yrityksiltä ja varakkailta yksityishenkilöiltä. Tähän saakka tulokset veropohjan laajentamisesta ovat jääneet kuitenkin varsin laihoiksi.

Myönteisiä poikkeuksiakin löytyy. Teollisuusmaiden yhteistyöjärjestö OECD nostaa malliesimerkiksi Georgian, joka onnistui vuosina 2003–2012 nelinkertaistamaan verotulonsa. Maan kokonaisveroaste on nyt 25 prosenttia, sama kuin Etelä-Koreassa. Tällä tarkoitetaan julkisen sektorin keräämien verojen ja veronluonteisten maksujen vuosikertymää suhteessa bruttokansantuotteeseen. Kasvaneiden verotulojen myötä Georgialla oli mahdollisuus parantaa julkisia palveluja. Vuosina 2003–2012 terveydenhoitoon käytetyt menot lähes viisinkertaistuivat ja opetukseen laitetut varat lähes nelinkertaistuivat.

Georgian verouudistuksen kulmakiviä olivat monimutkaisen verotuksen yksinkertaistaminen ja verohallinnon asiakaspalvelun parantaminen. Ne lisäsivät oleellisesti verottajalle tulonsa ilmoittavien yritysten ja yksityisten henkilöiden määrää. Verouudistukseen liittyi myös korruptionvastaisia toimia, joilla pyritään ehkäisemään julkisten varojen väärinkäyttöä. Ne lisäsivät verotuksen yleistä hyväksyttävyyttä.

Myös monissa Afrikan maissa on meneillään verotuksen parantamiseen tähtäviä hankkeita. Esimerkiksi Tansaniassa on uudistettu verotukseen liittyviä lakeja ja käytäntöjä Norjan tukemana. Norja on muun muassa tarjonnut veromalleja, joita Tansania on hyödyntänyt neuvotteluissa kansainvälisten kaivosyhtiöiden kanssa.

Myös monikansallisten yritysten siirtohinnoittelun valvontaa on vahvistettu ja väärinkäytösepäilyjä on viety oikeuskäsittelyyn. Natural Resource Governance Institute -tutkimuslaitoksen arvion mukaan nämä toimet lisäsivät Tansanian verotuloja 110 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria vuosina 2012–2016.

Myös itäafrikkalainen Burundi on uudistanut perusteellisesti verohallintonsa Maailmanpankin tuella. Viime vuosina maan saamat verotulot ovat nousseet noin kymmenen prosentin vuosivauhtia. Korruption kitkeminen on keskeinen keino veronkannon tehostamisessa. The Economist -lehden mukaan Burundin verohallinto siirtyi avokonttoriin, jossa yksittäisten viranomaisten ja verovelvollisten välisten lehmänkauppojen tekemisen on entistä vaikeampaa.

vauraita teollisuusmaita tai toimii niiden suojissa. Jopa useat EU-maat ovat toimivat verovälttelyn mahdollistajina³⁵.

Kansalaisjärjestöt esittävät lääkkeeksi kansainvälisten verotuskäytäntöjen uudistamista ja avoimuuden lisäämistä. Esimerkiksi monikansallisten yritysten julkinen maakohtainen veroraportointi antaisi nykyistä paremman kokonaiskuvan yritysten verosuunnittelusta ja

ehkäisisi verojen välttelyä. Se hillitsisi muun muassa siirtohinnoittelun väärinkäyttöä, jossa samaan konserniin kuuluvien yhtiöiden välisessä liiketoiminnassa voittoja siirretään alhaisen verotuksen maihin.

Verotuskyvyn vahvistaminen liittyy oleellisesti koko julkisen taloudenpidon parantamiseen kehitysmaissa. Verovarot on ohjattava siten, että kansalaisten peruspalvelut todella paranevat ja maiden sisäinen eriarvoisuus ja köyhyys vähenevät. Tähän tarvitaan hallinnon vahvistamista, demokraattista päätöksentekoa ja ihmisten perusoikeuksia puolustavaa kansalaisyhteiskuntaa.

Ekologisesti kestävä verouudistus

Verotus on tärkeä keino tuloerojen tasaamiseksi ja kestäväen kehityksen rahoittamiseksi. Lisäksi verotuksen avulla voidaan ohjata ihmisten ja yritysten toimintaa ympäristön kannalta kestävään suuntaan. Kattava ekologinen verouudistus, joka siirtäisi verotuksen painopistettä esimerkiksi palkkojen verottamisesta päästöjen verottamiseen, olisi tärkeä askel kohti kestävää taloutta.

Erilaisia malleja ja aloitteita kestäväälle verotukselle on kehitetty jo parinkymmenen vuoden ajan ja vaihtelevassa määrin myös sovellettu käytännössä.

Kiinnostava malli on esimerkiksi yhdysvaltalaisen Columbian yliopiston tunnetun ilmastotutkijan James Hansenin hahmottelema "maksu ja osinko"-malli (fee and dividend)¹. Siinä öljyn, maakaasun ja kivihien kaivannais-toimintaa tai maahantuontia verotettaisiin niin tuntuvasti, että fossiilisten polttoaineiden hinta nousisi ja samalla niiden käyttö vähenisi. Fossiilienergia kallistuisi, mutta hyväksyntä tälle saataisiin palauttamalla kertynyt lisävero kansalaisille "osinkoina". Tämä on merkittävä lisäys tavallisiin hiiliveromalleihin, koska normaalisti tuottajat lisäävät tällaiset verot tuotteisiinsa ja tuotteiden kallistuminen kaatuu siis kuluttajien maksettavaksi. Tällainen hintojen nousu koskettaa köyhiä suhteellisesti enemmän kuin rikkaita.

Kauppa tukemaan kestävää kehitystä

Kestävä kehitys edellyttää muutoksia myös kansainvälisen kaupan rakenteisiin ja pelisääntöihin. Ekologisesti kestävien tuotanto- ja kulutustapojen rohkaiseminen vaatisi valtioilta tukiaisia, vero-ohjausta ja vahvoja yhteisiä pelisääntöjä, mutta kansainväliset kauppasopimukset usein estävät tällaisia kauppaa rajoittavia toimia. Kansainvälisen kaupan pelisääntöjä tulisikin uudistaa johdonmukaisemmiksi Agenda 2030:n kanssa.

Tällä vuosituhanella maailman kauppapolitiikka on muuttunut paljon. Toisen maailmansodan jälkeen neuvoteltiin GATT-sopimus, joka valvoi kauppaa ja tulleja. GATT:in korvasi vuonna 1995 perustettu maailman

¹ James Hansen (2015): Environment and Development Challenges: The Imperative of a Carbon Fee and Dividend

³⁵ Tax Justice Network: Financial Secrecy Index <http://www.financialsecrecyindex.com/>

kauppajärjestö WTO. Vielä 2000-luvun alussa järjestelmä oli hyvin WTO-keskeinen. Sitten WTO:n rooli on kutistunut ja valtiot ovat ryhtyneet suosimaan kahdenvälisiä ja alueellisia kauppasopimuksia. Alueellisia ja kahdenvälisiä kauppasopimuksia on tällä hetkellä useita satoja³⁶.

Kahdenväliset ja alueelliset kauppasopimukset ovat mullistaneet maailmankauppajärjestelmän, mutta yksi asia ei ole muuttunut: sopimukset ovat pohjanneet koko ajan vapaa-kauppaan, eli tuotteiden pitää olla markkinoilla tasa-arvoisia. Ulkomaalaisten tuotteiden pääsyä markkinoille ei voi hankaloittaa esimerkiksi tullien ja muiden maksujen tai säännösten voimalla. Etenkin monille kehitysmailla tullimaksut olisivat kuitenkin tärkeä tulonlähde, koska niiden kerääminen olisi suhteellisen helppoa. Käytännössä tällainen tasapuolisuuden vaatimus tuhoaa paikallisen tuotannon, koska suurilla kansainvälisillä yrityksillä on paikallisia pientuottajia paremmat markkinointikoneistot, lakiteknistä osaamista ja muuta mittakaavaetua.

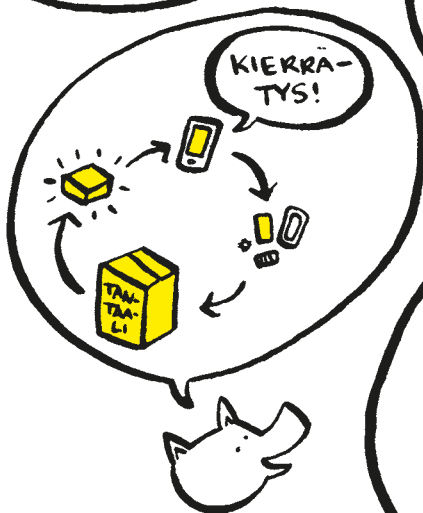
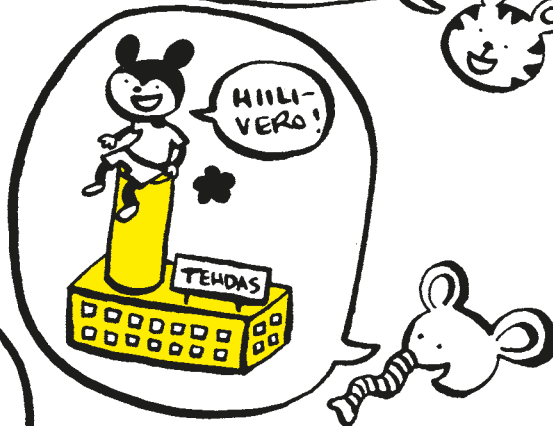
Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä kehityksen turvaamiseksi tarvittaisiin paljon uutta sääntelyä, mutta vahvat kauppasopimukset ja niihin sisältyvät säädökset hankaloittavat uudistuksia. Jos kansainvälistä kauppaa säätelevään järjestelmään sisältyy esimerkiksi hyvin vahvoja investoijien oikeuksia, poliittisten muutosten tekeminen on kovin vaikeaa. Kansainväliset kauppasopimukset ovat lakeihin rinnastettavia maita sitovia päätöksiä, joista ei kuitenkaan päätetä demokraattisesti parlamenteissa vaan yleensä suljettujen ovien takana.

Kehitysmaissa keskinäisen yhteistyön tiivistäminen voisi edistää kehitystä. Nykyistä vapaammat alueelliset markkinat voisivat houkuttaa investoijia, luoda kilpailua ja vauhdittaa talouskasvua. Kehitysmaita halutaan kuitenkin mukaan globaaliin markkinatalouteen, ja tällöin kehitysmaiden keskinäisen yhteistyön vahvistumiselle jää vain vähän tilaa. Kehitysmailla on usein rikkaita maita heikommat neuvottelukoneistot, ja siksi muutenkin pärjäävät taloudet jyräävät helposti köyhemmät alleen.

Oikeanlaisella kauppapolitiikalla ja kansainvälisillä pelisäännöillä voitaisiin lievittää köyhyyttä, edistää tasa-arvoa, tukea ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä kehitystä sekä vahvistaa alueiden ja valtioiden välistä rauhanomaista kanssakäymistä. Globaalin kestävä kehityksen turvaamiseksi kauppa pitäisi palauttaa välineeksi edistää inhimillistä hyvinvointia. Uudet sopimukset eivät saisi perustua lyhytnäköiselle voitontavoittelulle maapallon ekologisten rajojen ja tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksien kustannuksella.

Sääntelyn purkamisen sijasta tarvitsemme kauppapolitiikkaa, jonka lähtökohtana olisi selkeämmin esimerkiksi ympäristön- ja ihmisoikeuksien suojeleminen sekä kestävien tuotanto- ja kulutustapojen edistäminen. Ympäristöä, ihmisoikeuksia ja kestävä kehitystä koskevat kansainväliset sopimukset ja periaatteet on otettava selkeämmin kauppapolitiikan lähtökohdiksi.

36 WTO: Regional Trade Agreements. https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm (luettu 26.4.2017)

Vaihtoehtoja on olemassa

Edellä tarkasteltujen kestäväen talouden haasteiden ohella on hyvä muistaa, että kestävämpiä vaihtoehtoja nykyiselle talousjärjestelmälle on jo olemassa ja niitä kehitetään parhaillaan.

Kansalaisyhteiskunnan toimijat, yhteiskunnalliset liikkeet ja vastuulliset yrittäjät ovat rakentaneet ja toteuttaneet ympäristön kannalta kestävämpiä ja inhimillisen hyvinvoinnin etusijalle asettavia talousmalleja eri puolilla maailmaa. Lisäksi esimerkiksi ympäristötaloustieteen ja feministisen taloustieteen piirissä on kehitetty vaihtoehtoja vallitsevalle talousajattelulle.

Ympäristö- ja feministinen taloustiede ovat nostaneet esiin uusklassisen taloustieteen ja siihen perustuvan makrotalousteorian ongelmia ja pyrkineet tuomaan taloustieteen mallien piiriin asioita, joita niissä nyt ei huomioida. Ympäristötaloustiede korostaa talouden ja luonnon ekosysteemien keskinäistä riippuvuutta ja pyrkii tuomaan planeetan rajat mukaan taloustieteelliseen ajatteluun. Feministisen taloustieteen piirissä puolestaan korostetaan tarvetta huomioida nykyistä paremmin oikeudenmukaisuusnäkökohdat sekä valtavirta-taloustieteessä näkymättömiin jäävä hoiva- ja kotityö, jolla on tärkeä rooli ihmisten hyvinvoinnin kannalta.

Käytännön tasolla kestävää taloutta rakentavat esimerkiksi yhteiskunnalliset yritykset sekä työ- ja tuotanto-osuuskunnat, joiden toimintaa ohjaavat voiton maksimoinnin sijaan eettiset ja ekologiset periaatteet sekä halu rakentaa toisenlaista taloutta. Osa näistä hankkeista ja toimijoista identifioituu niin kutsutun sosiaalisen talouden tai solidaarisuustalouden edustajiksi. Sosiaalinen talous tai Solidaarisuustalous (Social and solidarity economy, SSE) ei ole valmis ja selkeä talouden malli. Yleisesti se viittaa sellaisiin taloudellisen toiminnan muotoihin, joissa tulonhankinta ja palvelujen tai hyödykkeiden tuotanto yhdistetään eettisiin, sosiaalisiin ja ekologisiin periaatteisiin ja tavoitteisiin. Solidaarisuustalouteen sisältyy myös toimijoiden tasa-arvoisuuden, osallistumisen sekä taloudellisen ja poliittisen voimaantumisen periaate³⁷.

Solidaarisuustalouden toimijoiden voi katsoa muodostavan myös monimuotoisen liikkeen, joka pyrkii rakentamaan oikeudenmukaista, kestävää ja demokraattista taloutta paikallisten hankkeiden ja yhteisöjen kautta. Tähän liikkeeseen voivat identifioitua Euroopan kaupungeissa toimivat ruoka- tai vaihtopiirit samoin kuin globaalin etelän käsityöläisten ja pienviljelijöiden tuottajaosuuskunnat tai järjestöt, jotka pyrkivät varmistamaan jäsentensä toimeentulon. Etenkin etelässä paikalliset yhteisöt ovat myös asettuneet vastustamaan taloudellisia uudistuksia, joissa kasvu ja voitontavoittelu on ollut ristiriidassa ihmisten oman hyvinvoinnin ja itsemääräämisoikeuden kanssa. Tästä yhtenä esimerkkinä toimii pienviljelijäjärjestö UNAC:n vastarinta maatalouden kaupallistamisohjelmaa vastaan Mosambikissa (ks. sivu 44 *Mosambikin pienviljelijät vaativat vaihtoehtoja*).

37 Alhojärvi, Tuomo; Ryyänen, Sanna; Toivakainen, Niklas ja van der Wekken, Ruby (2015): Solidaarisuustalous. Teoksessa: Talouden uudet muodot. Toim. Mikko Jakonen ja Tiina Silvasti. Into.

Mosambikin pienviljelijät vaativat vaihtoehtoja

Kaupallinen maatalous on trendi monessa kehitysmaassa, ja niin myös Mosambikissa. Maan pienviljelijöitä edustava UNAC-järjestö on kuitenkin onnistunut saamaan pienviljelijöiden äänen kuuluviin myös maan virallisessa politiikassa.

Mosambikissa yli neljä viidestä työikäisestä työskentelee maataloudessa. He ovat yleensä pienviljelijöitä, jotka viljelevät omavaraisviljelijöinä hehtaarin tai parin suuruisia maatilkkuja. Laadukkaista siemenistä on pulaa, kastelu hoituu sadevedellä ja markkinoille pääsy sekä luotonsaanti on pienviljelijöille vaikeaa.

Kansalaisjärjestöt ja hallitus ovat yhtä mieltä siitä, että maataloutta pitäisi kehittää, mutta näkemykset poikkeavat toisistaan. Hallitus haikailee yritysvetoisen maatalouden perään, järjestöt taas haluaisivat keskittyä pienviljelijöiden vahvistamiseen.

Viljelijäjärjestö UNACin (União Nacional dos Camponeses) visio on, että heikossa asemassa olevat pienviljelijät pääsisivät mukaan kehittämään Mosambikista vauraampaa, solidaarisempaa ja reilumpaa yhteiskuntaa. Järjestö muun muassa pyrkii kehittämään paikallisia markkinoita sekä puolustaa yhteishyödykkeitä, kuten siemeniä ja vesivaroja.

UNACin jäsenenä on jo yli 2 500 viljelijäyhdistystä tai -osuuskuntaa. Järjestö osoitti voimansa, kun Mosambikin valtio, Brasilia ja Japani suunnittelivat muutama vuosi sitten laajaa maatalouden modernisaatio-ohjelmaa ProSavanaa. Aluksi ProSavana-ohjelman sisältöä salailtiin ja lopulta julkisuuteen vuosi tietoja, joiden mukaan se tekisi lopun paikallisista viljelytavoista, siirtäisi maan sijoittajien käsiin ja muuttaisi pienviljelijät suuryritysten sopimusviljelijöiksi.

UNAC ryhtyi muiden kansalaisjärjestöjen rinnalla vastustamaan ohjelmaa ja vaatimaan vuoropuhelua hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Työ on kantanut hedelmää: vuonna 2015 Mosambikin hallitus aloitti julkiset kuulemiset ProSavanasta ja työsti suunnitelman uudelleen. Ohjelmaa ei ole haudattu kokonaan, mutta sen toteuttaminen on suurelta osin pysähdyksissä.

TIEKARTTA

kestävään talouteen

Jotta voimme siirtyä kestävään talouteen Agenda 2030:n ja kestävä kehityksen tavoitteiden hengessä, meidän pitää tehdä poliittisia ja institutionaalisia uudistuksia kansallisella, eurooppalaisella ja kansainvälisellä tasolla. Talousjärjestelmämme pitää uudistaa, jotta voimme pysäyttää maailmanlaajuiset ympäristöuhkat ja luonnonvarojen ylikulutuksen. Samoin globaaliin eriarvoisuuteen puuttuminen edellyttää perustavanlaatuisia muutosta talouden instituutioihin ja ajattelumalleihin. Näiden muutosten on tähdättävä siihen, että globaalin talouden rakenteet tukevat kestävä kehitystä johdonmukaisesti.

Vuosikymmenten ja -satojen aikana rakentunutta järjestelmää ei muuteta kerralla. On kuitenkin lukuisia toimia, joilla taloutta voidaan ohjata aidosti kestäväan suuntaan. Luonnonvarojen liikakulutukseen ja globaaliin eriarvoisuuteen voidaan puuttua esimerkiksi ottamalla käyttöön uusia hyvinvoinnin mittareita, uudistamalla verotus- ja tukijärjestelmiä, puuttumalla pääomapakoon ja veronkiertoon, vaatimalla yrityksiltä vastuullista toimintaa sekä uudistamalla kansainvälisen kaupan sääntöjä. Lisäksi tulee kehittää kestävä talouden malleja ja toimintatapoja teoreettisella ja käytännön tasolla. Monia lupaavia ideoita, kokeiluja ja uudistuksia on jo olemassa ja kehitteillä eri puolilla maailmaa. Jos suhtaudumme näihin kokeiluihin avoimin mielin ja tarjoamme niille mahdollisuuksia kasvaa ja kehittyä, niistä saattaa tulevaisuudessa muodostua aidosti vaikuttavia ratkaisuja, jotka auttavat ohjaamaan globaalin talousjärjestelmän uudelle ja nykyistä kestävämmälle polulle.

Tavoitteeksi kestävä hyvinvointi

Nykyisessä talousjärjestelmässämme talouden kasvu, työ ja ihmisten hyvinvointi ovat tiukasti toisiinsa kietoutuneina. Talouskasvu synnyttää työpaikkoja, jotka puolestaan tuottavat kansalaisille toimeentuloja ja kulutusmahdollisuuksia. Lisäksi kasvun avulla rahoitetaan julkista sektoria ja kansalaisten hyvinvointipalveluita. Talouskasvun hidastuminen puolestaan synnyttää työttömyyttä ja heikentää mahdollisuuksia julkisten palveluiden rahoittamiseen.

Kestävä kehityksen haasteiden edessä on oltava valmiita etsimään ratkaisuja, joissa kytketään irti talouskasvun, ihmisten hyvinvoinnin ja ympäristöhaittojen keskinäinen riippuvuus. Tämä edellyttää talousajattelun uudistumista niin, että taloutta aletaan tarkastella keinona turvata kestävä hyvinvointia.³⁸

38 Kestävä kehityksen asiantuntijapaneeli (2016): Viisi kärkeä kestävämpään kehitykseen.

Siirtymä kestäväan talouteen edellyttää uudenlaista ymmärrystä talouden paikasta yhteiskunnassa, hyvinvoinnista ja hyvästä elämästä. Aineellisen elintason ohella meidän pitää alkaa tarkastella ja turvata muun muassa sosiaalisia suhteita, mielekkään toiminnan tarpeita, merkityksellisyyden ja osallisuuden kokemuksia sekä mahdollisuuksia puhtaaseen elinympäristöön.

- Taloudellisen toimeliaisuuden ekologisiin rajoihin on kiinnitettävä huomattavasti nykyistä enemmän huomiota ja on pyrittävä luomaan selkeät rajat ja tavoitteet luonnonvarojen käytölle ja päästöille esimerkiksi kansainvälisten sopimusten voimalla. Rajoja ja tavoitteita määriteltäessä on kiinnitettävä huomiota myös resurssien hyödyntämisen oikeudenmukaisuuteen ja tasapuolisuuteen.
- Suomessa – kuten kaikissa vauriissa teollisuusmaissa – tulee etsiä ratkaisuja, joilla turvataan ihmisten hyvinvointi ilman jatkuvaa talouden ja kulutuksen kasvua. Suomen ja EU:n tulee pyrkiä julkisten investointien ja yhteiskunnallisen ohjauksen avulla siirtymään sellaiseen talousmalliin, jossa hyvinvointi rakentuu nykyistä oikeudenmukaisemmin ja ympäristöä säästävämmin.
- Osana tätä talousreformia on etsittävä ratkaisuja myös työn jakamiseksi sekä ihmisten koetun hyvinvoinnin ja osallisuuden vahvistamiseksi.

Uudet mittarit käyttöön

Bruttokansantuote (BKT) henkeä kohden on tällä hetkellä yleisesti käytetty yhteiskunnallisen kehityksen ja hyvinvoinnin mittari. Kestävän kehityksen näkökulmasta tämä on ongelmallista, sillä hyvinvoinnin ja kehityksen mittarina BKT antaa virheellisiä signaaleja. Taloudellista toimeliaisuutta mittaava BKT ei ota esimerkiksi huomioon tulo- ja varallisuuseroja tai ympäristölle aiheutuvaa haittaa, kuten päästöjä ilmakehään tai luonnon monimuotoisuuden tuhoutumista. Se, mikä BKT:n valossa näyttää myönteiseltä kehitykseltä, voi todellisuudessa heikentää ihmisten elinolosuhteita ja hyvinvointia.

- Suomen ja Euroopan unionin tulee kehittää ja ottaa käyttöön hyvinvointia, ympäristövaikutuksia ja eriarvoisuutta huomioivia mittareita sekä edistää niiden käyttöä kansainvälisessä yhteistyössä ja kehityspolitiikassa.
- BKT:lle vaihtoehtoisia mittareita tulee käyttää ja hyödyntää poliittisen päätöksenteon tukena, esimerkiksi lainsäädännön tai erilaisten budjettiratkaisujen vaikutuksia arvioitaessa.

Mahdollisuuksia kestävän talusteorian kehittämiseen

Tärkeä askel nykyisen kuluttamiseen ja kasvuun perustuvan talousjärjestelmämme muuttamiseksi olisi uuden, kestäväälle pohjalle rakennetun makrotalousmallin tai -mallien luominen. Keskustelua kestävämmästä talousjärjestelmästä ja kasvutalouden vaihtoehdoista on käyty jo pitkään talous- ja yhteiskuntatieteen kentillä. Esimerkiksi ympäristötaloustiede sekä feministinen taloustiede ovat nostaneet esiin uusklassisen taloustieteen ja siihen perustuvan makrotalusteorian ongelmia sekä kehittäneet vaihtoehtoisia tapoja tarkastella taloutta.

Maailma tarvitsee kipeästi rohkeaa taloustieteellistä ajattelua ja uusia ideoita, joilla voidaan vastata kestävän talouden haasteisiin. Kestävä kehitys vaatii päättäjiltä tiede- ja koulutuspolitiikkaa, joka tarjoaisi hyvän ja hedelmällisen pohjan kehittää näitä kipeästi kaivattuja ratkaisuja.

- Globaalia sosiaalista ja ekologista kestävyttä edistävien taloustieteellisten mallien ja teorioiden kehittämiseksi on tarjottava nykyistä enemmän mahdollisuuksia. Esimerkiksi tiede- ja koulutuspolitiikassa tulee tunnistaa tarve tällaiselle tutkimukselle ja koulutukselle sekä varmistaa sen edellyttämät resurssit.

Tilaa kestävän talouden kokeiluille ja käytännöille

Kestävämpiä vaihtoehtoja nykyiselle talousjärjestelmälle ja sen käytännöille rakennetaan myös käytännön tasolla. Erilaiset sosiaaliset yritykset, osuuskunnat, järjestöt, verkostot ja muut yhteisöt eri puolilla maailmaa pyrkivät toteuttamaan toisenlaista taloutta, jota ohjaavat voiton maksimoinnin sijasta sosiaaliset ja ekologiset arvot ja tavoitteet. Monet näistä toimituksista pyrkivät tietoisesti haastamaan nykyisen talousjärjestelmän ja kehittämään uusia ja nykyistä kestävämpiä taloudellisen toiminnan muotoja sekä kasvutaloudesta riippumatonta hyvinvointia.

Näiden paikallisten kestävän talouden kokeiluiden ja hankkeiden arvo globaalin kestävän kehityksen edistämiseksi tulisi tunnistaa ja tunnustaa nykyistä paremmin. Paikalliset kestävän talouden toimijat, kokeilut ja hankkeet pyrkivät konkreettisesti edistämään lähiympäristönsä ihmisten ja yhteisöjen hyvinvointia, mutta niiden hyödyt saattavat ulottua myös laajemmalle. Yksi esimerkki tästä ovat paikalliset yhteisöenergiahankeet, jotka osaltaan edistävät siirtymää kohti kestävää energiantuotantoa. Vaikka globaali kestävä kehitys vaatii makrotason rakenteellisia muutoksia, paikallisen tason toimilla ja käytännöillä voi olla kokoaan suurempi merkitys esimerkiksi kestävien tuotanto- ja kulutustapojen kehittämisessä.

- Paikallisten sosiaalisen talouden hankkeiden sekä kestäviä taloudellisen toiminnan muotoja kehittävien toimijoiden rooli osana kestäväns kehityksen edistämistä ja toimeenpanoa tulee tunnistaa nykyistä paremmin päätöksenteossa.
- Paikallisia sosiaalisen talouden hankkeita tulee aktiivisesti edistää sekä paikallisella, kansallisella sekä eurooppalaisella tasolla. Myös kehityspolitiikassa tulee kiinnittää huomiota paikallisten sosiaalisen talouden toimijoiden potentiaaliin ja merkitykseen.

Loppu verovälttelylle ja kestävä verouudistus

Verotuksen avulla voidaan tasata tulo- ja hyvinvointieroja sekä rahoittaa ekologista ja sosiaalista kestävyttä tukevia julkisia palveluita. Lisäksi verotuksen avulla voidaan myös ohjata ihmisten kulutusta ja yritysten tuotantoa ympäristön kannalta kestäväns suuntaan.

Tärkeä askel kohti kestäväns taloutta olisi kattava ekologinen verouudistus, joka siirtäisi verotuksen painopistettä palkkojen verottamisesta päästöjen verottamiseen. Lisäksi on puuttuttava verovälttelystä, joka osaltaan ylläpitää ja kasvattaa köyhien ja rikkaiden välistä kuilua maiden sisällä ja niiden välillä.

Verovälttely on laajalti tunnustettu ongelma ja esimerkiksi Euroopan unioni on jo käynnistänyt erilaisia poliittisia toimia siihen puuttumiseksi. Globaalin talousjärjestelmän saattaminen kestäväns pohjalle edellyttää kuitenkin vielä määrätietoisempia toimia veroparatiisien sulkemiseksi ja yritysten verovälttelystä puuttumiseksi.

- Suomen ja EU:n tulee suunnitella ja kehittää verotusta vahvemmin saastuttaja maksaa -periaatteen pohjalta ja siirtää verotuksen painopistettä ympäristöhaittojen ja luonnonvarojen kulutuksen verottamiseen. Lisäksi on luovuttava yritystuista, jotka edistävät fossiilisten polttoaineiden käyttöä ja muita ympäristön kannalta kestäväns toimia.
- Verovälttelystä kitkemiseksi Suomen ja EU:n tulee vaatia monikansallisilta yrityksiltä maakohtaisten tilinpäätösraporttien vuosittaista julkaisemista. Lisäksi yritysten omistusta koskevien tietojen tulisi olla avoimia ja julkisia.
- Yhteisöverotusta on kehitettävä siten, että aggressiivisen verosuunnittelu vaikeutuu. Esimerkiksi EU:ssa tulee sopia monikansallisten yritysten verottamisesta yhtenä kokonaisuutena, jolloin yritykset eivät voisi saada veroetuja siirtämällä veronalaisia voittoja konserniyhtiöistä ja maasta toiseen.
- Kehitysmaiden ääni on saatava nykyistä paremmin kuuluviin globaalin verojärjestelmän kehittämisessä. Verotuksen kansainvälisistä pelisäännöistä tulisi päättää YK-tasolla.
- Köyhät maat on otettava mukaan verotietojen vaihtoon. Nykyisin käytössä olevan järjestelmän säännöt on muutettava sellaisiksi, että kehitysmaiden on entistä helpompaa saada muilta valtioilta tarvitsemiaan tietoja.

Reilua ja kestävää kauppaa

Kansainvälinen kauppa kietoutuu monin tavoin globaalin kestäväen kehityksen edistämiseen. Yhtäältä köyhyyden poistaminen edellyttää kansainvälisen kaupan sääntöjen kehittämistä tavoilla, jotka vahvistavat kehitysmaiden mahdollisuuksia hyötyä kansainvälisestä kaupasta. Toisaalta on hyvä pitää mielessä, että kaupan lisääntyminen tarkoittaa käytännössä aina tuotannon, kulutuksen ja rahdin lisääntymistä, eli kaupan lisääntyminen kasvattaa ympäristölle koituvaa rasitetta.

Kansainvälisen kaupan nykyiset pelisäännöt osaltaan vahvistavat ja ylläpitävät lyhytnäköiseen voitontavoitteluun kannustavaa globaalia talousjärjestelmää. Vaikka myös nykyisissä kauppasopimuksissa on joitakin kestävää kehitystä tai työelämän normeja koskevia suosituksia, niiden asema on heikko verrattuna esimerkiksi sopimusten sijoittajansuojaa koskeviin sanktioituihin sitoumuksiin. Osaan vapaakauppa- ja investointisopimuksista on sisällytetty myös sijoittajansuojaa koskevia säädöksiä ja käytäntöjä, jotka saattavat heikentää kestävää kehitystä tukevien sääntöjen ja politiikkojen toimeenpanon mahdollisuuksia.

Kauppapolitiikkaa tulee uudistaa siten, että se tukee johdonmukaisesti kansainvälisiä kestäväen kehityksen tavoitteita, kuten ilmastonmuutoksen vastaisia toimia, tasa-arvoa ja säällistä työtä. On myös varmistettava, että kaupan säännöt ei kavenna poliittista liikkumatilaa kestäväen kehityksen edistämiseksi ja kauppapolitiikkaa koskevat neuvottelut ja päätöksentekoprosessit ovat avoimia ja läpinäkyviä.

- Kansainvälisen kaupan säännöt eivät saa kaventaa poliittista liikkumavaraa kestäväen kehityksen edistämiseksi kansallisella, eurooppalaisella ja paikallisella tasolla. Esimerkiksi kauppasopimuksissa sijoittajille myönnettävien oikeuksien ei tule rajoittaa suoraan tai korvausvaatimusten uhkan kautta hallitusten poliittista tilaa säätää yleistä intressiä palvelevia lakeja ja asetuksia.
- Ympäristönsuojelua, työelämää ja ihmisoikeuksia koskevien kansainvälisten säädösten ja periaatteiden asemaa kauppasopimusten lähtökohtana tulisi vahvistaa. Kansainvälisten ympäristö-, ilmasto- ja ihmisoikeussopimusten tulee aina olla ensisijaisia suhteessa kauppa- ja investointisopimuksiin.
- Kansainvälinen kauppa tarvitsee yhteisiä pelisääntöjä, joista on sovittu kaikkien maailman maiden kesken. Näiden yhteisten pelisääntöjen lähtökohtana täytyy olla laillisuusperiaate, moniarvoisuus, demokratia sekä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys. Alueellisten ja kahdenvälisen sopimusten sijaantulisi pyrkiä edistämään maailmanlaajuisia monenvälisiä neuvotteluja. Kehitysmailla tulee turvata yhtäläinen pääsy neuvottelemaan kansainvälisen kaupan säännöistä sekä tasaveroinen neuvotteluasema.
- Kauppasopimukset eivät saa rajoittaa kehitysmaiden mahdollisuuksia vahvistaa ruokaturvaa ja omia kestäviä energiaratkaisujaan. Köyhimmillä mailla tulee myös olla oikeus suojella omaa tuotantoaan.
- Eri sidosryhmille, mukaan lukien kansalaisyhteiskunnan edustajille, on annettava mahdollisuus osallistua kauppapolitiikkaa ja -sopimuksia koskeviin neuvotteluihin ja tulla kuulluksi kauppapolitiikkaa koskevissa kysymyksissä.

Ihmisarvoista työtä ja vastuullista yritystoimintaa

Kestävässä globaalissa taloudessa mahdollisuus ihmisarvoiseen työhön on varmistettava kaikkialla maailmassa. Työntekijöille on turvattava elämiseen riittävä minimipalkka, oikeus järjestäytymiseen ja oikeuksiensa puolustamiseen sekä turvalliseen työhön ja riittävään vapaa-aikaan. Lisäksi on varmistettava, että yritykset toimivat sosiaalisesti ja ekologisesti vastuullisesti. Vapaaehtoisten yritysvastuustandardien ohella tarvitaan sitovaa lainsäädäntöä.

- Suomen ja EU:n tulee toimeenpanna YK:n liike-elämää ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet eli niin kutsutut Ruggien periaatteet sitovina säädöksinä, muun muassa asettamalla yrityksille sitova huolellisuusvelvoite.
- Suomen ja EU:n tulee edistää kansainvälisten sitovien yritysvastuustandardien ja -sopimusten toimeenpanoa ja kehittämistä.
- Naisten taloudellisen aseman vahvistamista tulee edistää muun muassa pyrkimällä eroon epätasa-arvosta palkkauksessa ja turvaamalla naisten oikeudet työelämässä.

Kestävä kehitys ja globaali talous

*Kuinka maailman talousjärjestelmä uudistetaan
tukemaan Agenda 2030 -ohjelmaa*

